

Una aproximació a l'estudi de les alteracions territorials del terme municipal de l'Hospitalet de Llobregat, 1920 i 1933¹

JORDI FERRER I PUMARETA
GEÒGRAF I TÈCNIC URBANISTA.

1. Objectiu

El terme municipal de l'Hospitalet de Llobregat té, segons l'Institut d'Estadística de Catalunya, una superfície de 12,4 Km².

La forma i la superfície del municipi de l'Hospitalet ha variat al llarg dels anys. Abans del segle XX hi van haver diverses alteracions (CASAS, 1986: pàg. 19). Els canvis més substancials, però, van succeir a principi del segle XX, per la pèrdua de superfície en benefici de Barcelona per dues alteracions esdevingudes els anys 1920 i 1933. El present article tracta d'aquestes dues segregacions del terme municipal de l'Hospitalet².

L'alteració de 1920 va afectar unes 900 hectàrees de la zona costanera de la Marina, amb motiu de la realització del projecte de Port Franc. La de 1933 va afectar unes 50 hectàrees de la zona de Finestrelles al nord del municipi, amb l'argument de dur a terme la prolongació de l'avinguda de la Diagonal, aleshores anomenada avinguda del 14 d'abril.

Abans d'aquestes dues alteracions, l'*Instituto Geográfico Nacional* (IGN)³ havia establert el 1918, la superfície de l'Hospitalet en 2.197,62 hectàrees; així, doncs, la pèrdua territorial va ser de l'ordre d'un 44%.

En força llibres i articles de temàtica històrica, administrativa, geogràfica, etc., que tracten del Pla de Barcelona, el tema de les alteracions de l'Hospitalet sovint no se cita, o sí se cita, es fa de manera parcial o inexacta.

¹ El contingut d'aquest article prové, en gran part, d'un informe més ampli titulat "Les alteracions del límit del terme municipal de l'Hospitalet de Llobregat dels anys 1920 (part de la Marina) i 1933 (part nord de Finestrelles) per agregació al de Barcelona" redactat el febrer de 2002 en el marc de les tasques professionals de l'autor a l'Agència de desenvolupament urbà (ADU) de l'Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat sota la direcció d'Antoni Nogués.

² A més, entre 1924 i 1926, segons consta en documentació de l'AMH, es van regularitzar els termes municipals entre l'Hospitalet i Cornellà en el tram de la finca de Casa Manso (Cornellà). El nou límit va ser traçat pels camins existents (carretera del Mig i l'actual camí del Val) sense travessar els camps de conreu com fins al moment passava. No va variar significativament la superfície dels municipis, ja que les parts agregades compensaven les segregades. Hi ha, també, una referència d'una agregació l'any 1921 de part de Colblanc a Barcelona (BURGUENO i LASSO DE LA VEGA, 2002: pàg. 78), però que no ha estat contrastada en fonts locals.

³ El 1870 va ser creat l'*Instituto Geográfico y Estadístico* (IGE) que el 1925 passà a anomenar-se *Instituto Geográfico y Catastral* (IGC) i posteriorment *Instituto Geográfico Nacional* (IGN), nom actual.

Tot i que la consulta dels arxius municipals històricoadministratius de l'Hospitalet⁴ (AMH) i Barcelona (AMAB) i de l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona (AHDB) no ha estat exhaustiva⁵, sí ha estat suficient per comprovar que els documents dels expedients de les alteracions municipals estudiades es troben dispersos, fragmentats i incomplets, la qual cosa, segurament, ha contribuït al desconeixement regnant.

A més d'acadèmic, aquest desconeixement ha estat institucional, i s'ha traduït, fins fa ben poc temps, en inconsistències estadístiques i cartogràfiques notables:

L'*Instituto Nacional de Estadística* (INE) en el seu *Nomenclator* de 1960 encara atorgava al municipi de l'Hospitalet, igual que en el *Nomenclator* de 1950, una superfície de 2.198 hectàrees, ignorant les segregacions. En els nomenclators de 1970 i 1981⁶ la superfície de l'Hospitalet és de 12,0 Km².

L'IGN en la seva cartografia topogràfica oficial va representar els límits del terme municipal de l'Hospitalet erròniament des de les primeres edicions dels fulls del *Mapa Topográfico Nacional* (MTN), d'escala 1:50.000, fins els anys setanta quan, finalment, incorpora els límits municipals actuals (annex 1).

Aquest article té l'objectiu de contextualitzar i documentar els processos d'agregació a Barcelona d'aquestes dues parts de l'Hospitalet. El lector s'adonarà que les línies d'investigació obertes no han estat exhaurides, ans al contrari resten interrogants per respondre i arguments per contrastar.

2. El context de les alteracions

L'Expansió territorial de Barcelona

El mapa local ha estat força dinàmic; el 1842 hi havia a Catalunya 1.752 municipis (BURGUEÑO i LASSO DE LA VEGA, 2002: pàg. 192), mentre que el 2003 n'hi ha 946. Entre 1911 i 1940 hi va haver a Catalunya un total de 39 alteracions de límits municipals (RUEDA, *et al*, 1987: pàg. 137).

Les pèrdues territorials de l'Hospitalet s'han d'emmarcar en un moviment general d'expansió de Barcelona. L'annexió, el 1897, per part de Barcelona de sis municipis veïns ha estat estudiada en profunditat (NADAL, 1985 i 1985 a, GRAU i NADAL, 1997).

⁴ L'autor de l'article vol agrair Agustí Castellano, de l'AMH, la seva col·laboració en la recerca documental.

⁵ Una investigació exhaustiva hauria d'aprofundir en la recerca i ampliar-la d'altres arxius, com ara l'*Archivo General de la Administración* d'Alcalá de Henares, on consta que hi ha informació del cas de Finestrelles (BURGUEÑO i LASSO DE LA VEGA, 2002: pàg. 92).

⁶ Actualment, l'INE difon, erròniament, en la seva pàgina web (www.ine.es) una superfície de 14,0 Km².

Amb posterioritat a 1897, al marge de les d'Hospitalet, hi han hagut tres alteracions municipals més a favor de Barcelona, que es presenten a la taula següent.

Taula 1

ANNEXIONS DE BARCELONA POSTERIORIS A 1897 A BANDA DE LES DE L'HOSPITALET⁷

Municipi afectat	Annexió	Mitjà	Data	Km ²
Sant Joan d'Horta	Total	Reial decret	9 de juliol 1903	9,71
Sant Vicenç de Sarrià	Total	Reial decret	4 de novembre 1921	16,75
Santa Coloma de Gramenet	Parcial	Decret	17 de desembre 1943	1,09

Font: elaboració pròpia a partir de dades extretes de documents arxivats a l'AMAB (PC Caixa 8. Partions administratives).

Abans de 1897 Barcelona tenia 14,67 Km². El terme municipal actual en té 97,62 i és el més extens dels 163 municipis de les cinc comarques de l'àmbit metropolità.

En general, el fet annexionista de Barcelona es remembra i justifica de manera determinista ja que ha estat qualificat com "*inevitable*" (SOBREQUÉS, 1995: pàgs. 13-14). Ja sigui adduint arguments racionalistes de caire funcional⁸ o postulats més historicistes⁹, les annexions s'han vist, des de la capital, com a naturals, gairebé integrades en un procés organícista de fagocitació dels municipis del Pla de Barcelona.

Context local

El 1920 l'Hospitalet tenia 12.360 habitants. En les tres primeres dècades del segle XX, l'Hospitalet va experimentar un creixement demogràfic desmesurat provocat, fonamentalment, per la immigració, que féu que es passés de 5.095 habitants el 1900 a 37.650 el 1930.

⁷ A més, cal citar que el 1929 el Govern central va aprovar un Reial decret llei pel qual la frontera de Barcelona s'estenia fins al riu Besòs en detriment de Sant Adrià de Besòs, que havia de desaparèixer com a municipi independent, ja que l'altra part del terme s'agregava a Badalona. Però aquest Reial decret llei, davant del rebuig dels adrianencs, no va arribar a aplicar-se, i el 1955 l'agregació va ser anul·lada.

⁸ Cas dels qui esgrimien o esgrimeixen el caràcter supramunicipal del Pla d'Eixample d'Ildefons Cerdà.

⁹ Per exemple, per analogia amb l'antic àmbit territorial del Consell de Cent.

A més, es va donar un guany de rol qualitatiu de la ciutat, exemplificat en l'increment del pressupost municipal. En el pressupost de 1920 es destinaven 12,20 pessetes per habitant mentre que en el de 1930 eren 70,30 pessetes per habitant¹⁰.

Els avatars polítics succeïts en el període de les alteracions, especialment la de 1933, marquen l'alternança de diverses opcions al capdavant dels municipis. Concretament, el 1920 i el 1933, els alcaldes de l'Hospitalet eren, respectivament, Just Oliveras i Prats i Josep Muntané i Almirall. Els alcaldes de Barcelona eren Antoni Martínez i Domingo (7/5/1919-6/3/1922) i Jaume Aiguader i Miró (14/4/1931-1/2/1934)¹¹. A Barcelona, entre el 7 de maig de 1919 i l'1 de febrer de 1934, hi va haver 8 alcaldes.

Context legislatiu

L'evolució del règim local i, en particular, de la regulació de la modificació de termes municipals es pot consultar en diversos treballs (BURGUENO i LASSO DE LA VEGA, 2002; PERDIGÓ, 1987; SOSA i DE MIGUEL, 1987; CASTELLS, 1983). A continuació se'n presenta una síntesi emfatitzant els aspectes més relacionats amb el cas de l'Hospitalet ara estudiats.

La Constitució espanyola de 1876 va estar en vigor fins a l'adveniment de la República el 1931. Aquesta estabilitat constitucional va repercutir en el règim local. En el moment de l'agregació a Barcelona de la part costanera de l'Hospitalet, la regulació del règim local la fixava la Llei municipal de 2 d'octubre de 1877 vigent de manera consecutiva durant quasi 50 anys, fins a l'aprovació, per Decret llei de 8 de març de 1924, de l'Estatut municipal. Amb la República, i abans d'aprovar les noves lleis de règim local republicanes, la central (1935) i l'autonòmica (1934), l'Estatut municipal de 1924 va ser abolit i recuperada, momentàniament, la Llei municipal de 1877. Per això, les dues alteracions de l'Hospitalet van efectuar-se sota la vigència de la mateixa llei de règim local, la de 1877.

Pel que fa al règim d'alteració de municipis la Llei municipal de 1877 transcrivía, amb algunes adaptacions, el que ja havia establert l'anterior Llei municipal, de 20 d'agost de 1870.

La Llei municipal de 1870 ha estat qualificada, pel que fa a la regulació de les alteracions de límits, de descentralitzadora, perquè atorgà un paper principal als municipis i, fins i tot, als veïns (SOSA i DE MIGUEL, 1987: pàg. 31). Aquesta llei establia que es podia procedir a la segregació de part d'un terme municipal amb l'objectiu d'agregar-se a un altre municipi quan ho acordessin la majoria dels veïns de la porció que pretenia segregarse, amb el benentès de no perjudicar "*los intereses legítimos del*

¹⁰Segons dades dels Llibres d'Actes del Ple Municipal, de 1920 a 1922, i de les publicacions dels pressupostos municipals, de 1920 a 1934, consultables a l'AMH.

¹¹Segons Enciclopèdia Catalana, article "Barcelona", pàg. 228.

resto del municipio o de otros pueblos" i que eren els interessats en la segregació els subjectes competents per a "*señalar las nuevas demarcaciones de terrenos, división de bienes, aprovechamiento, usos públicos y créditos*" (CASTELLS, 1983: pàg. 2162). La continuïtat de nuclis urbans que poguessin confondre's era definit com un motiu d'annexió.

Coetàniament a la Llei municipal es va aprovar la Llei per a la publicació del *Mapa Topogràfic Nacional*, de 30 de setembre de 1870, que entre d'altres aspectes necessaris per crear una cartografia moderna d'Espanya establia la realització de la delimitació dels termes municipals. El Decret de 23 de desembre de 1870, regulava la fitació dels municipis. En definitiva, tot un seguit de mesures que reflectien "*la importància de l'ajuntament pel que fa a l'estructura territorial i administrativa de l'Estat*" (TICÓ, et al, 1994: pàg. 31).

La Llei municipal de 1877 recull, com s'ha dit, força dels preceptes de la de 1870 però també va introduir alguna novetat rellevant com la de l'article 10, que atorgava als municipis de més de 100.000 habitants més facilitats d'eixamplar-se per agregació de municipis veïns fins a una distància de 6 Km. Aquesta innovació s'ha atribuït a les pressions de l'important grup conservador barceloní encarnat en Manuel Girona que fou alcalde de la Ciutat Comtal. (NADAL, 1985: pàgs. 27-28). Només cal constatar que tots els pobles annexionats per Barcelona el 1897 es trobaven a menys de 6 Km del seu casc urbà. Aquesta distància també afectava l'Hospitalet¹², sobretot a partir de 1897 quan Barcelona es va annexionar Sants. Des del punt de vista de la Llei, doncs, per a Barcelona l'opció de plantejar una annexió total sobre l'Hospitalet era ja no només possible sinó recomanable. Ara per ara, però, no es coneix documentació de l'època que faci referència a intencions en aquest sentit¹³.

La conveniència de disposar de fronteres municipals ben delimitades es va refermar en el Reial decret de 30 d'agost de 1889, que ordenava la renovació de les fites permanents dels termes municipals i l'aixecament de les actes d'atermenament corresponents. Segons estableix l'article 9 de l'esmentat Reial decret, l'Ajuntament havia d'arxivar les actes a la Secretaria i remetre còpia al Govern de la província i a la Delegació d'Hisenda. L'operació de demarcació de límits a què instava el Reial decret es va executar amb celeritat per l'Hospitalet i els municipis limítrofs, de manera que algunes de les actes d'atermenament que es van aixecar daten de novembre de 1889¹⁴. L'Hospitalet va comptar, per primera vegada, amb una línia jurisdiccional ben definida.

La Llei del Cadastre parcel·lari d'Espanya, de 23 de març de 1906, va reiterar la necessitat de disposar "*sin excusa ni pretexto*" (art. 7) de delimitacions municipals correctes.

¹² La distància entre els edificis dels respectius ajuntaments és només d'uns 7 quilòmetres.

¹³ Fins al moment, l'única documentació que s'ha localitzat que menciona una possible annexió total de l'Hospitalet a Barcelona data de 1938 i es presenta al final de l'apartat 4.2. d'aquest article.

¹⁴ Algunes de les actes d'atermenament de 1889 es troben arxivades a l'AMH.

L'Estatut municipal de 1924 mantenia i ampliava els supòsits anteriors per a la realització d'agregacions. Les determinacions sobre les alteracions es van concretar en el Reglament sobre població i termes municipals, dictat pel Reial decret de 2 de juliol de 1924. Paradoxalment al caràcter dictatorial del moment polític, l'Estatut municipal va representar un marc de reforç de les competències municipals en general i, en particular, pel que fa a les alteracions de termes municipals, atribuïa als ajuntaments un paper decisiu, ja que els seus acords eren fermes en la majoria de supòsits. Però ni l'Estatut municipal ni el seu reglament, molt més detallats i precisos que la legislació precedent, no es van aplicar en els dos processos d'alteració de l'Hospitalet.

Amb la proclamació de la República es va abolir, mitjançant el Decret de 16 de juny de 1931, l'Estatut municipal de 1924 i es va tornar a les disposicions de l'antiga Llei municipal de 1877, que va estar novament en vigor a Catalunya entre 1931 i 1933-1934, fins que va ser substituïda per la ja republicana Llei municipal de Catalunya, desenvolupada en virtut de les competències en règim local que va recuperar la Generalitat de Catalunya mitjançant el Decret de 14 de gener de 1933, que va posar en vigor l'acord amb l'Estat referent al traspàs dels serveis de règim local. Cal destacar aquí els articles primer i vuitè:

"Primero. Se traspasan a la Generalidad de Cataluña todas las funciones que con respecto a los servicios de régimen municipal y provincial están hoy encomendados a la Dir. Gen. de Administración ..."

"Octavo. La Generalidad sustituirá en sus funciones a los organismos del Estado en todo lo que se refiere a alteración de los términos municipales de Cataluña"

És a dir, d'ençà del gener de 1933, el procés de segregació de la part de Finestrelles havia d'estar tramitat en el marc de les competències de la Generalitat, però l'instrument legal vigent era encara la Llei municipal de 1877.

La Llei municipal de Catalunya¹⁵, aprovada per etapes entre el 14 d'agost de 1933 i el 16 de juliol de 1934¹⁶, sí que regulà el procés de segregació de la part de Finestrelles en aquells tràmits que fossin posteriors al 14 d'agost de 1933.

El títol primer de la Llei municipal de Catalunya es dedica al territori municipal i de l'article 1 al 15 s'estableix la regulació de les alteracions. Aquesta Llei permetia la fórmula del referèndum entre els veïns, mantenia l'acord entre els ajuntaments concernits com a suficient en determinats supòsits i introduïa la necessitat de l'aprovació per Llei del Parlament de Catalunya en la resta de casos. El paper que anteriorment jugaven les diputacions s'elimina perquè les seves tasques es van traspasar al

¹⁵ Llei municipal de Catalunya (1933-1934), 3ª edició facsímil, Ed. El secretariat Català, Salvador Rosàs, Barcelona, 1935, reedició 1971.

¹⁶ Abans que les Corts de Madrid aprovessin la Llei municipal de 31 d'octubre de 1935, llei republicana estatal que, s'entén, no va tenir incidència en el procés de la segregació de Finestrelles.

Departament de Governació o al Conseller de Governació, segons els casos. Ha estat qualificada com una llei amb intenció racionalitzadora de la qüestió dels termes municipals (PERDIGÓ, 1987: pàg. 26).

En resum, a la taula següent es presenta el marc legal dels processos d'alteració de l'Hospitalet.

Taula 2

EL MARC LEGAL DE LES ALTERACIONS DEL TERME MUNICIPAL

Alteració	Data	Mecanisme	Competència en règim local	Llei vigent
Marina	1920	Llei	Estatal	Llei municipal de 1877
Finestrelles	1933	Acords municipals	Autonòmica – Generalitat	Llei municipal de 1877

Per finalitzar amb aquest apartat de context legal cal fer esment a les actes d'atermenament, que són els documents que oficialitzen els límits municipals. L'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC) té arxivades totes les actes que justifiquen els termes municipals de Catalunya. Consultat sobre les actes d'atermenament i els quaderns de línies de límit originàries de l'IGN i qualsevol document coetani o posterior que justifiqui la traça la frontera actual de l'Hospitalet, l'ICC ha lliurat la documentació següent:

Acta de la operació practicada para reconocer la línea de término y señalar los mojones comunes a los términos municipales de Prat de Llobregat y de Hospitalet (173). 4 de Noviembre de 1916. Amb dues còpies dels quaderns d'itineraris de la línia límit del terme.

Acta de la operació practicada para reconocer la línea de término y señalar los mojones comunes a los términos municipales de Hospitalet y de Cornellá (103). 11 de Septiembre de 1917. Amb dues còpies dels quaderns d'itineraris de la línia límit del terme.

Acta de la operació practicada para reconocer la línea de término y señalar los mojones comunes a los términos municipales de Esplugues y de Hospitalet (81). 29 de Mayo de 1917. Conté una acta addicional datada el 10 de novembre de 1951. Amb dues còpies dels quaderns d'itineraris de la línia límit del terme.

Acta de la operació practicada para reconocer la línea de término y señalar los mojones comunes a los términos municipales de San Vicente de Sarriá y de Hospitalet

(270). 30 de Junio de 1917. Conté una Acta adicional datada el 12 de novembre de 1951. Amb dues còpies dels quaderns d'itineraris de la línia límit del terme.

Acta de la operación practicada para reconocer la línea de término y señalar los mojones comunes a los términos municipales de Barcelona y de Hospitalet (21). 19 de Mayo de 1917. Conté una Acta adicional datada el 12 de novembre de 1951. Amb còpia del quadern d'itineraris de la línia límit del terme.

La consulta d'aquestes actes ha atestat que en els textos adicionats el 1951 no es van incorporar les alteracions del terme de l'Hospitalet de 1920 i 1933.

També ha estat sol·licitada informació sobre els límits de l'Hospitalet a l'IGN, que ha tramès, en nom del cap de la Secció de documentació geogràfica una còpia certificada del plànol de planimetria del terme municipal de l'Hospitalet de 1918 i que deriva de les minutes (topogràfica, planimètrica i de població) aixecades a una escala 1:25.000 i dels treballs topogràfics realitzats com a pas previ en el procés de realització del MTN 1:50.000¹⁷. Es tracta d'una informació anacrònica que ignora els canvis efectius que amb posterioritat han ocorregut. Precisament i contradictòria, aquest plànol de 1918 és la millor imatge de la configuració del territori de l'Hospitalet i de la delimitació del seu terme municipal abans de les segregacions (imatge 1).

Així, les actes i els itineraris dels atermenaments i la documentació cartogràfica oficials no estan actualitzats amb les alteracions de 1920 i 1933 i contenen errors importants.

3. La segregació de la part sud de la Marina

L'Hospitalet costaner

Tradicionalment la frontera est de l'Hospitalet es trobava ben definida i arribava, indubtablement, fins al mar tot resseguint el curs de la riera Blanca, l'últim tram de la qual havia estat transformada en la sèquia anomenada del Port. La costa de l'Hospitalet estava conformada per una platja que s'estenia fins al riu Llobregat, que feia de frontera oest amb el Prat de Llobregat.

En l'Acta de deslinde y amojonamiento del término municipal de Hospitalet con Sans, de 20 de novembre de 1889, figura el següent text: "el último mojón número 15 al extremo Sur de la pared ó cerca de la indicada fábrica y la línea recta que determinan estos dos mojones hacia el Sur, continúa hasta llegar al arenal del mar ó zona marítima"¹⁸.

¹⁷Sobre evolució de la cartografia a Catalunya poden consultar-se: ALEGRE, Pau. "L'evolució de la cartografia de base de Catalunya al segle XX", a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 39, p. 123-142, i MONTANER, Carme. "Els inicis de la cartografia topogràfica a escala 1:50.000 a Catalunya", a *Treball de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 46, p. 97-112.

¹⁸Transcripció dactilografada de l'Acta arxivada a AMAB: PC Caixa 8 Partions administratius. Termes pobles agregats. Actes de partions. Plànols de termes. Situació de fites.

La condició costanera de l'Hospitalet s'establí de nou en l'Acta de 1917 de reconeixement de la línia de terme amb Barcelona: "*séptimo y último mojón.- Se reconoció como tal la esquina s.e. de la base de sustentación de la chimenea de la fábrica, en ruinas, de productos químicos, propiedad de la señora viuda de Boada. Esta situada en la orilla del mar Mediterráneo, en la playa del Llobregat.*"

Un instrument per resseguir l'evolució dels límits dels termes municipals és la cartografia coetània. La seva consulta és imprescindible ja que permet situar sobre el terreny les descripcions de les actes de delimitació del terme, no sempre prou identificables avui per motiu de la pèrdua de referències toponímiques i geomorfològiques ocasionada, bàsicament, per l'intens procés d'urbanització que ha transformat radicalment el territori. Per al cas de la Marina són interessants els plànols següents:

*L'Hospitalet 1850*¹⁹. El límit est de la Marina de l'Hospitalet amb Barcelona discorre amb plena claredat per la riera Blanca i la seva continuació per la sèquia del Port fins arribar al mar. En aquest plànol apareix una falca de terreny atribuïda al municipi del Prat de Llobregat, que salta el riu per ocupar una porció de terreny del marge esquerre.

*Canal de la Infanta 1908*²⁰. El límit amb Barcelona és similar i continua present, encara que amb una forma diferent, la falca de terreny atribuïda al Prat.

Plànol dels límits municipals entre Barcelona i l'Hospitalet 1918 (imatge 2). El 1918, l'Ajuntament de Barcelona va sol·licitar a l'IGE un plànol del límit entre Barcelona i l'Hospitalet, que va ser tramès el 20 de juliol de 1918 i on es delimita la frontera comuna per la riera Blanca fins al mar.

Término de Hospitalet Nivelación 1918 (imatge 3). Aquest plànol d'escala 1:25.000 va ser elaborat per l'IGC com a minuta prèvia del MTN 1:50.000. La frontera amb Barcelona continua sent la mateixa. La falca que anteriorment s'atribuïa al terme municipal del Prat desapareix.

En tres dels plànols presentats anteriorment el terme municipal arriba pel nord fins al torrent de Finestrelles, amb límits més o menys semblants. Però el cas de Finestrelles serà abordat en un apartat posterior.

La gestació del port franc

L'ampliació del port més enllà de Montjuïc i la dotació d'unes instal·lacions de port franc van ser dues aspiracions constants de Barcelona, ja des del segle XIX; però no fou fins a l'inici del segle XX que els projectes es van anar concretant.

¹⁹Una reproducció es pot consultar com a plànol núm. 7 a Centre d'Estudis de l'Hospitalet i Moviment d'ensenyants de l'Hospitalet: L'Hospitalet és escola. Conèixer l'Hospitalet. L'Hospitalet pla a pla, Ajuntament de l'Hospitalet, Diputació de Barcelona, 1998.

²⁰Una reproducció es pot consultar com a Plànol núm. 8 en la referència citada a la nota anterior.

Per construir un gran port franc el Ministeri d'Hisenda (Direcció General de Duanes) de Madrid i l'Ajuntament de Barcelona van invocar l'interès general i en benefici tant d'Espanya com de Barcelona.

Les terres del delta del Llobregat, cobejades per ubicar-hi el port franc, eren, majoritàriament, de conreu hortícola d'alt rendiment. A principi del segle XX, mercès a les sèquies que derivaven del Canal de la Infanta, moltes parcel·les eren de regadiu. Els erms o arenals eren només una petita part. Els aiguamolls, especialment els del marge esquerre, ja havien estat dessecats amb anterioritat, de manera que el 1926 es limitaven a una franja estreta, longitudinalment situada entre la platja i la zona de dunes i els conreus d'horta (RIOS, 1989: pàg. 42).

La localització del port franc al delta del Llobregat va provocar opinions discordants. A l'entorn d'això Jaume Codina indica que:

"Els camps del Delta començaven a recordar els del Nil. No mancaren veus cridant l'atenció sobre aquest fet i reclamant per a Barcelona el Port Franc als arenals improductius del Besòs i no a la pròdiga Marina de ponent. Els contraopinants, però, van cridar més." (CODINA, 1966: pàg. 222).

El 24 d'octubre de 1916 es va autoritzar des de Madrid la concessió d'un dipòsit comercial a Barcelona i el 1917 es va crear el *Consortio de la Zona Franca del Puerto de Barcelona*. Els primers estatuts del Consorci van ser aprovats per la Reial ordre de 27 d'octubre de 1917. Posteriorment, per Reial ordre, de 4 de novembre de 1918, es va aprovar el projecte de port franc de l'enginyer Josep Cavestany (imatge 4), qui l'havia elaborat per encàrrec del Consorci.

El procés d'agregació de la Marina

Amb el projecte de Josep Cavestany com a base, les Corts de Madrid van dictar la Llei, d'11 de maig de 1920, d'*Expropiación de terrenos para los puertos francos de Barcelona y Santander* que declara d'utilitat pública els terrenys de la Marina afectats per al port franc i els agrega al municipi de Barcelona.

La Llei lligà tres punts bàsics: declaració d'utilitat pública dels terrenys, demarcació d'una superfície molt gran de sòl per al projecte de port franc i unificació per agregació de la jurisdicció administrativa municipal a favor de Barcelona.

En establir l'agregació a Barcelona dels terrenys afectats la Llei utilitza el plural en "*otros términos municipales*", segurament en referència a la falca de territori del Prat de Llobregat, que, com ja s'ha vist, segons algunes cartografies (l'Hospitalet 1850 i Canal de la Infanta 1908) ocupava el marge esquerre del riu²¹. La falca del Prat també

²¹Aquesta falca també apareix en el *Plano topográfico por curvas de nivel de Barcelona con sus alrededores y llano de Llobregat* a escala 1:30.000, (1881?), del qual es conserva còpia al Museu de l'Hospitalet (referència H-386).

apareix en plànols posteriors, com el datat el 15 de juliol de 1921 de delimitació de la zona marítima terrestre (imatge 5). L'existència d'aquesta falca és implícita en un mapa publicat a la Gasetta Municipal de Barcelona núm. 16, de 24 d'abril de 1924 (pàg. 280 i 281) sobre divisió en districtes de Barcelona, perquè es titula *Plano de Barcelona y de la parte anexionada de los pueblos de Hospitalet y Prat de Llobregat con indicación de las zona Internas y Ensanche de la ciudad y sus distritos municipales según acuerdo del Excm. Ayuntamiento 1924* (imatge 6). Es tracta de la recurrència²² d'una informació incerta, perquè segons l'*Acta de la operación practicada para reconocer la línea de término y señalar los mojones comunes a los términos municipales de Prat de Llobregat y de Hospitalet* de 30 de setembre de 1916: "La línea de término reconocida va desde el primer mojón aguas abajo, por el eje de las aguas corrientes de Río Llobregat hasta su desembocadura en el Mar Mediterráneo". En el quadern de l'*Itinerario de la línea límite entre los términos municipales de Prat de Llobregat y de Hospitalet*, datat el 2 de maig de 1917, es dibuixa el límit entre ambdós municipis per la llera del riu Llobregat fins al mar (imatge 7). I ho confirma la cartografia de l'IGC realitzada el 1918 per a la confecció del MTN 1:50.000, que fixa el límit entre l'Hospitalet i el Prat en el riu (imatge 1 i 3).

En el present article es considera que la totalitat dels terrenys compresos en els límits establerts per la Llei d'11 de maig de 1920 pertanyien a un únic municipi: el de l'Hospitalet de Llobregat.

Dit això, la forma de la part de la Marina segregada no ha ofert dubtes perquè els límits que va fixar la Llei de 1920 són clars: el riu Llobregat, la Mediterrània, el curs de la riera Blanca i de la sèquia del Port i una línia paral·lela i distant 160 metres a les vies de ferrocarril que des de Vilanova i la Geltrú arribava a l'estació del Morrot de Barcelona. Evidentment, la xifra de 900 hectàrees ha estat arrodonida. En diferents documents s'assenyalen altres xifres com 908²³ o 909²⁴. Mitjançant la superposició de la minuta planimètrica d'escala 1:25.000 aixecada per l'IGC el 1918 i la base cartogràfica actual de l'Hospitalet, ajustades a una escala 1:30.000 (plànol 1), s'ha obtingut una superfície de 9.347.131 m² (935 hectàrees). Aquesta mesura, tot i tenir només caràcter orientador, confirma un augment sensible de la magnitud de la pèrdua que l'Hospitalet va experimentar.

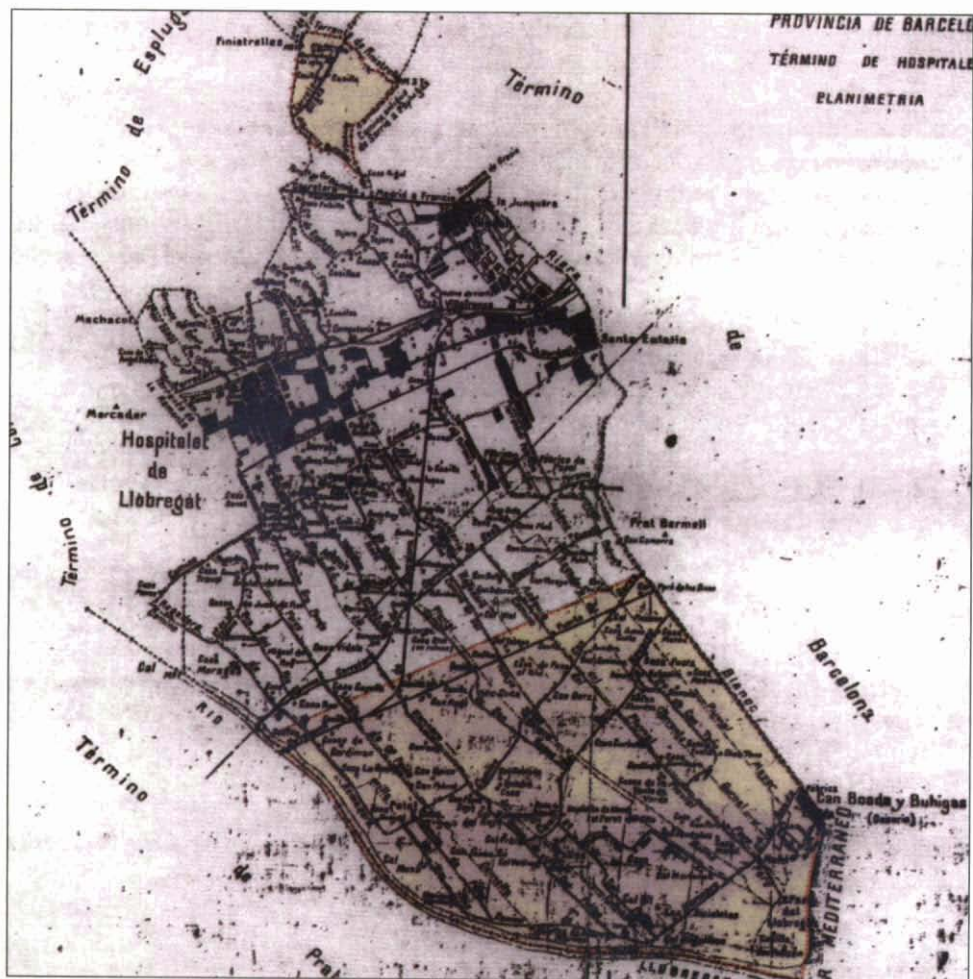
²²BURGUENO i LASSO DE LA VEGA (2002) com a modificació de límit citen literalment: "1921: agregació de l'actual Zona Franca (l'Hospitalet i el Part de Llobregat) a Barcelona" (pàg. 78), mentre que en el Mapa d'evolució municipal 1910-1938 (pàg. 40-41) cartografiem que l'agregació només va afectar terrenys de l'Hospitalet. CASAS (1986, pàg. 19) menciona una regularització del 1926 dels "límits de la banda del riu, incorporant al Prat les cases i terres de l'altra banda"; si es refereix a la falca, la regularització hauria de pertocar al Prat i Barcelona, a qui ja pertanyien els terrenys.

²³Dada publicada a "Barcelona, memòria d'un segle" a *Barcelona Metròpolis Mediterrània*, núm. 47, <http://www.publicacions.bcn.es/bmm/47/>.

²⁴Expedients d'AMAB (PC caixa 8).

Plànol 1²⁵

DELIMITACIÓ DE LA SUPERFÍCIE DE LA MARINA AGREGADA A BARCELONA SOBRE LA BASE PLANIMÈTRICA DE LES MINUTES ESCALA 1:25:000 DE L'IGC (1918).

²⁵Els plànols 1, 2, 3 i 4 han estat realitzats per Noèlia Ramos.

El fet que l'agregació fos establerta per llei denota que no hi havia acord previ entre els ajuntaments de Barcelona i de l'Hospitalet. Si hi hagués hagut acord, l'agregació parcial s'hauria pogut consumir sense la necessitat de promulgar una llei, d'acord amb la Llei municipal de 1877.

En executar-se l'agregació mitjançant una llei, es pot aventurar que la Diputació no hi va intervenir, ja que no va haver de resoldre cap expedient al respecte. Això pot explicar la manca d'informació sobre l'alteració de la Marina detectada a l'AHDB.

En la sessió del Ple de l'Ajuntament de l'Hospitalet de 21 de maig de 1920, presidida per l'alcalde Just Oliveras i Prats, es va analitzar el tema del port franc, a redós de l'aprovació de la Llei d'11 de maig de 1920 que va suscitar en la corporació hospitalenca una immediata preocupació de caire econòmic. A l'acta de la sessió es trasllueix la sensació que la Llei de 1920 va agafar desprevingut l'Ajuntament de l'Hospitalet, ja que, si hi haguessin hagut negociacions prèvies, el tema econòmic hauria estat consultat amb anterioritat a la promulgació de la Llei i no *a posteriori*, una mica a corre-cuita. En la sessió del Ple de l'Ajuntament de 17 de setembre de 1920, també presidida per l'alcalde Just Oliveras i Prats, es va estudiar la sol·licitud que havia fet l'Ajuntament de Barcelona perquè es constituís una Comissió encarregada de la delimitació dels terrenys a què feia referència la Llei de 1920. En l'acta d'aquesta sessió es dona compte de la designació de quatre representants de l'Hospitalet a la Comissió que:

"antes de proceder a la delimitación de los terrenos que han de ser ocupados por el puerto franco y han de pasar a formar parte del vecino término de Barcelona se asesorarán de todo lo que sea necesario para amoldar sus actos a todo cuanto sea conveniente para la defensa de los intereses de esta localidad afectados por el anteriormente expresado servicio."

És interessant destacar com l'Ajuntament de l'Hospitalet interpretà que la Llei de 1920 no agregava directament els terrenys de la Marina a Barcelona, sinó que *"han de pasar a formar parte"*, s'entén, una vegada atermenats els nous límits municipals. Tanmateix, amb la promulgació de la Llei de 1920, s'ha de considerar que el territori de la Marina ja era *de facto* de Barcelona, perquè la Llei de 1920, per bé que de manera general, estableix una delimitació.

El 15 de març de 1921 la Comissió nomenada per l'Ajuntament de l'Hospitalet va presentar, set mesos després de la seva constitució, un dictamen-proposició per ser sotmès a la consideració de l'Ajuntament. S'hi mostra ben clarament la voluntat de defensar els drets del municipi, adduint l'article 6 de la Llei municipal de 1877 per reclamar una indemnització pels perjudicis causats per l'agregació. Es pot dir, doncs, que l'Ajuntament, tot mantenint una postura realista i conformista, ja que s'accepta l'agregació com insalvable, va actuar diligentment en defensa dels interessos del municipi.

En el dictamen-proposició es detallan els impostos recaptats sobre les 1.200 mujades de conreus -588 hectàrees- i sobre les 70 cases afectades per l'agregació. La Comissió va concloure que amb la pèrdua territorial el "*total anual de minoración de ingresos del presupuesto*" era de 18.268'40 pessetes. Aquesta quantitat representa el 4,6% dels ingressos del pressupost municipal de 1921. La minva de recursos incidia directament sobre la viabilitat econòmica dels comptes de l'Ajuntament que tenia pendents dos emprèstits; un de 95.000 pessetes sol·licitat el 1907 per a la prolongació i alineació de la rambla de Just Oliveras, i un altre de 250.00 pessetes contractat el 1919 per a obres públiques municipals d'ornament, salubritat i higiene.

Finalment, el 31 de març de 1921, es van reunir al marge esquerre del riu Llobregat, al costat del pont del ferrocarril de Barcelona a Vilanova i la Geltrú, les respectives comissions municipals per fitar la nova divisió entre els termes municipals de l'Hospitalet, Barcelona i el Prat²⁶, tasca recollida en una acta municipal d'atermenament. Al final de l'acta s'especifica que s'havien de remetre còpies al Govern Civil de la província, a la Delegació d'Hisenda i al Consorci del Dipòsit Franc. Tanmateix, fins al moment, no s'ha pogut constatar la presència d'aquestes còpies als arxius respectius (AHDB, i per referències se sap que tampoc a l'*Archivo General de la Administración* d'Alcalá de Henares).

Allò que és segur, és que aquesta acta d'atermenament tampoc va tenir efectivitat per modificar les actes de delimitació dels termes municipals de l'Hospitalet i Barcelona de 1917 aixecades per l'IGE i que són les que, com ja s'ha dit, tenen reconegut un caràcter oficial.

Cal assenyalar que l'Ajuntament de l'Hospitalet va fer incorporar en l'acta d'atermenament la prevenció dictaminada el 15 de març de 1921 per la Comissió de l'Hospitalet, en el sentit de reservar-se expressament tots els seus drets per tal de determinar la indemnització que li correspongués.

En un document arxivat a l'AMH titulat *Resumen de acuerdos municipales del Ayuntamiento de Hospitalet sobre la segregación de parte de su término para agregarlo al de Barcelona para llevar a cabo el proyecto de Puerto Franco* es presenta una síntesi dels acords municipals presos en 5 diferents sessions del Ple de l'Ajuntament, entre el 22 de juliol de 1921 i el 14 de juny de 1922, en què es precisen els aspectes administratius que van precedir la valoració de la indemnització que l'Hospitalet havia de rebre per part de Barcelona, negociació per a la qual es van crear sengles ponències municipals que després de diversos estira i arronses van fixar la indemnització en 85.000 pessetes.

En l'acta de l'Ajuntament de Barcelona de la reunió mantinguda el 31 d'agost de 1921 entre les dues ponències encarregades de fixar la indemnització, consta que les pre-

²⁶En l'acta aixecada no es menciona la hipotètica falca de terrenys del Prat, de manera que el nou límit entre Barcelona i el Prat va discórrer pel marge esquerre del riu Llobregat.

tensions econòmiques de partida de l'Ajuntament de l'Hospitalet (91.342 pessetes)²⁷ eren superiors a les 85.000 pessetes. En concret l'acta recull que la proposta de l'Hospitalet era dual; o bé:

"(...) el importe de un quinquenio de los ingresos que esta pierde como resultado de la agregación, cuyo quinquenio importa la cantidad de noventa y una mil trescientas cuarenta y dos pesetas (91.342 pesetas) o bien en el abono de una décima parte de la Deuda que tiene contraída el repetido Ayuntamiento que asciende a ochocientas setenta y ocho mil diez pesetas dos céntimos (878.010'02 Ptas.).

Por la representación de la Comisión de Fomento del Ayuntamiento de Barcelona se discutió con la de Hospitalet minuciosa y extensamente y después de aportarse por cada parte los razonamientos que se estimaron conducentes a los puntos de vista por cada parte sostenidos, se acordó por unanimidad proponer a ambas Corporaciones que se fije en ochenta y cinco mil pesetas (85.000 ptas.) la indemnización a percibir."

En el Diari d'Ingressos de l'Ajuntament de l'Hospitalet de 1922-23 es verifica l'ingrés, provinent de l'Ajuntament de Barcelona, de l'import de 83.980 pessetes per la indemnització concedida en compensació dels perjudicis ocasionats per l'agregació. L'ingrés efectuat correspon exactament a les 85.000 pessetes menys l'1,2% del preceptiu impost sobre pagaments. Si es considera el pressupost municipal anual mitjà del quinquenni 1920-1924, que ascendia a 311.520,37 pessetes, la quantitat de 83.980 pessetes ingressades representa un 27%. Si es fa l'exercici orientador de traslladar aquest percentatge sobre el pressupost municipal de 2002, que és de 177.660.321,16 euros (29.560.190.197 pessetes), un 27% suposaria una quantitat de 47.968.287 euros. A primera vista, la quantitat és respectable, però si es posa en relació amb l'extensió de territori segregat (900 hectàrees, com a mínim) no ho és tant; perquè no arriba ni a 5,4 euros per m².

Als anys vint l'Hospitalet viu un dels seus moments d'expansió més notables. L'Ajuntament va convocar un concurs per a la determinació d'un eixample per ordenar la previsible generalització de la urbanització per tot el terme municipal. A tal efecte, l'Ajuntament va formular un document de bases per obrir el concurs, en el qual la superfície que es dona del terme municipal és de 1.336 hectàrees; és a dir, es descompten clarament les 900 hectàrees de la Marina. En el plànol d'escala 1:5.000 titulat *Proyecto de urbanización y ensanche de Hospitalet*, signat per l'arquitecte Marín Espinoza, que acompanya el referit document, el límit del terme municipal és com l'actual. Com és sabut, el jurat va declarar Ramon Puig Gairalt, arquitecte municipal de l'Hospitalet des del 1912 fins el 1937, guanyador del concurs amb el seu Pla d'Eixample i Reforma Interior de la Població (1926). Els plànols d'ordenació que es conserven de Ramon Puig Gairalt no inclouen la part de la Marina segregada. El disseny de port franc que Ramon Puig Gairalt incorpora, de manera il·lustrativa, en alguns dels

²⁷ Calculats multiplicant per 5 els ingressos perduts (18.268,40 pessetes) amb l'agregació.

seus plànols correspon al projecte de 1918 de l'enginyer Josep Cavestany. És a dir, quedava clar que la part sud de la Marina ja no pertanyia a l'Hospitalet i calia planificar el futur de l'Hospitalet d'acord amb les noves circumstàncies territorials.

Alfons XIII va concedir a l'Hospitalet el títol de ciutat el 15 de desembre de 1925. Llavors era alcalde Tomás Giménez Bernabé, que va ocupar el càrrec entre 1923 i 1930 durant la dictadura del general Miguel Primo de Rivera. A l'Ordre que concedeix el títol de ciutat se cita expressament que es fa "*por el creciente desarrollo de su agricultura, industria y comercio, así como por su constante adhesión a la Monarquía*". S'ha especulat²⁸ que la concessió del títol de ciutat fou una mena de compensació per l'escissió de la Marina, acceptada abnegadament fent honor a l'interès general.

Com a instrument de base per al projecte del port franc, l'IGC va realitzar, el 1926, un plànol a escala 1:10:000 titulat *Plano para la zona del puerto franco de Barcelona y terrenos adyacentes*²⁹, en què s'observa una representació molt detallada del terreny i una delimitació de la *Zona para el puerto franco*.

El 1926 el Consorci va convocar un concurs internacional d'avantprojectes que va ser guanyat per l'enginyer Blas Sorribas, el qual va presentar el projecte definitiu el 1930 (imatge 8). El projecte de Blas Sorribas abastava 860 hectàrees, de les quals 230 es destinaven a canal i dàrsena i 630 per a usos comercials i industrials, preveia un port dotat amb 18.500 metres de línia de molls i 150 quilòmetres de ferrocarril. El pressupost de l'obra era d'uns 350 milions de pessetes. Era un projecte faraònic que mai no fou executat. Ja el 1934, l'historiador Pierre Vilar va publicar un article³⁰ en què, basant-se en les dades del trànsit de mercaderies del dipòsit franc, conclouia que el projecte de zona franca previst estava sobredimensionat i, en definitiva, era una idea de dubtós avenir econòmic.

El 1927 es van iniciar les expropiacions dels terrenys tant a la part de la Marina, que havia estat de l'Hospitalet, com a la part costanera de Barcelona, situada a l'est de la riera Blanca. A l'AMH³¹ hi ha documents dels expedients d'expropiació que va instruir el Consorci amb una relació dels afectats. Els llibres de Contribució urbana i transmissions de domini (1928-1932) de l'Ajuntament de l'Hospitalet registren les transmissions a favor del Consorci i dades com el nom del propietari expropiat, una petita descripció de la finca i els seus límits, les dates de tramitació i, en algun cas, observacions sobre les actes de pagament de l'expropiació i la quantitat pagada³².

²⁸ Vegi's l'article de Lluís Abarca, "De quan obtingué l'Hospitalet el títol de ciutat" a *Progrés*, núm. 32, novembre 1985, pàg. 3.

²⁹ Una reproducció de l'esmentat plànol es pot consultar a la pàgina 146 del llibre "Història de l'Hospitalet, una síntesi del passat com a eina de futur" (1997). Un exemplar, que mostra estampat un segell del Consorci, es conserva a l'AMH - Museu de l'Hospitalet (referència 359).

³⁰ "Le port de Barcelone" a *Annales de Géographie*, núm. 245, pàg. 489-509, 1934.

³¹ Caixa número 180.

³² En bona lògica, el procés d'expropiació, les transmissions, etc. hagués hagut d'estar gestionat des de l'Ajuntament de Barcelona, perquè el territori ja formava part del seu municipi. Segurament, per facilitar el procés administratiu es devia arribar a algun pacte interadministratiu de col·laboració.

La majoria de finques dels més de 500 propietaris afectats havien estat expropiades o adquirides de mutu acord ja el 1928 (imatge 9). Tanmateix, una part de propietaris, sobretot els de les finques més grans situades al costat de la carretera del Prat, els de les indústries i els de la colònia Cantí³² van presentar una forta resistència (ORTEGA, 1977: pàg. 74).

El 1929 es va dictar el Reial decret llei, d'11 juny, que va disposar una pretesa ampliació *"de la zona destinada a urbanizaciones colindantes del Puerto franco de Barcelona agregando a los terrenos definidos por la Ley 11 mayo 1920 y con los mismos privilegios concedidos por ésta"*. Això, al peu de la lletra, significava una altra agregació a favor de Barcelona d'una gran franja de terreny delimitada per una paral·lela 125 metres al nord de l'eix de la prolongació de la Gran Via. Aquest Reial decret llei i un altre posterior del mes d'octubre del mateix any, que permetia a l'Ajuntament de Barcelona realitzar les expropiacions, van ser rebutjats frontalment per l'Ajuntament de l'Hospitalet.

Juan Clotas, tinent d'alcalde de l'Hospitalet, va redactar una proposició (aprovada en la sessió de 24 d'abril per la Comissió municipal permanent) en la qual qualificava els drets de l'Hospitalet sobre els terrenys posats en qüestió: *"como sagrados e inviolables y que por tanto impiden o excluyen toda intervención de otra Municipalidad, que no sea la de Hospitalet"*.

L'Hospitalet entenia que el decret feia referència a l'estricta urbanització i que no implicava ni es podia admetre un canvi sobrevingut de la jurisdicció de terme municipal.

Recollint i ampliant els punts indicats per Juan Clotas, l'alcalde Just Oliveras i Prats va enviar al ministre d'Hisenda de Madrid una carta, el 13 de maig de 1930, en què es manifesta un cert desconcert sobre la identitat dels terrenys afectats pel Reial decret llei de 1929:

"no puede deducirse en claro a quien pertenecen en la actualidad los terrenos comprendidos en la zona de urbanización, definidos por el Real decreto de 11 de Junio de 1929, ya que ni el Ayuntamiento de Barcelona, ni el mismo Consorcio del Puerto Franco se creen con personalidad jurídica suficiente, para tomar posesión de los mismos, lo mismo que el Ayuntamiento de esta Ciudad, que tiene sobre los mismos terrenos una serie de problemas a resolver."

A més, en la mateixa carta l'alcalde sol·licitava que l'Hospitalet entrés a formar part del Consorci, ja que si per motiu de l'operativitat del port franc calia urbanitzar part del territori de l'Hospitalet era pertinent que l'Ajuntament hi participés.

³²La colònia Cantí era un grup de cases sorgides al voltant de la masia de Can Cantí situada entre l'hipòdrom i l'antiga carretera de Can Navarro a Barcelona. Alguns dels veïns van acceptar traslladar-se a la finca de l'Hospitalet anomenada casa Vehiils proporcionada pel Consorci (ORTEGA, 1977: pàg. 94-96) que correspon al barri hospitalenc conegut com can Pi, actualment ja desaparegut en el procés d'execució del Polígon Industrial de Granvia Sud.

La reacció de l'Hospitalet va provocar una matisació de la interpretació del text del Reial decret llei de 1929 a favor dels interessos de la ciutat. L'Ajuntament mai no va formar part del Consorci però tampoc el territori qüestionat va ser urbanitzat en funció del port franc ni tampoc agregat a Barcelona. Cal tenir en compte que el Reial decret llei apareix en un moment crític just abans de la caiguda de la dictadura de Primo de Rivera.

Al marge de les divergències, l'Ajuntament de l'Hospitalet i el Consorci treballaven pragmàticament per adaptar i fer coincidir les futures urbanitzacions contigües al seu càrrec. El 1930 el Consorci va reclamar a l'Ajuntament que concretés la urbanització segons el nou projecte d'Eixample de Ramon Puig Gairalt, per tal de fer-lo concordant amb la urbanització projectada per al port franc. Pel que es desprèn de la documentació consultada a l'AMH, el Consorci tenia més pressa que l'Ajuntament a concretar la urbanització.

En el decurs de la Guerra Civil va perseverar el caràcter hospitalenc de les terres de la Marina. Així:

"... els pagesos d'aquell sector continuaren sentint-se de l'Hospitalet i així quan, en temps de la guerra civil de 1936-39 la CNT, col·lectivitzà tots els camps hospitalencs, l'Agrícola Col·lectiva, que així s'anomenà l'entitat resultant, agrupà tots els agricultors des del cap del Riu fins a la carretera de Collblanc, sense distincions, ignorant les fites que partien el terme." (MARCÉ, 1982: pàg. 288).

Durant anys, els pagesos de la Marina, aliens al canvi de pertinença municipal i ja amb les terres expropiades, van continuar treballant-la per mitjà de contractes d'arrendament formalitzats amb el Consorci. Les primeres indústries van instal·lar-se els anys cinquanta i la Seat va iniciar la seva producció el 1955.

El 14 d'octubre de 1963 es va publicar un decret pel qual el port franc es considerava una mera ampliació del port de Barcelona, amb la qual cosa es renunciava de manera definitiva a la construcció d'un port franc *strictu sensu*. La Llei 102, de 17 de juliol de 1965, ho va ratificar i també va desafectar part dels terrenys anteriorment destinats a zona franca i els va afectar, prèvia ordenació i urbanització, a la instal·lació d'un polígon industrial d'interès general, el Polígon Industrial de la Zona Franca.

Les figures d'ordenació urbanística van plasmar els canvis de destí dels terrenys de la Marina. Així, mentre en el Pla d'ordenació urbana de Barcelona i la seva zona d'influència, aprovat per Llei el 3 de desembre de 1953 i més conegut com Pla Comarcal, la previsió del gran port de principi de segle encara hi és ben present, en el vigent Pla general metropolità de 1976, després dels treballs de revisió del Pla Director de l'Àrea Metropolitana de Barcelona de 1966, el port veu limitat el seu àmbit en benefici del sòl industrial.

El canvi de destí no va passar desapercbut pels anteriors propietaris dels terrenys.

"En 1964 los arrendatarios reanudaron la resistencia a abandonar los terrenos, argumentando que al no dedicarse el suelo a la función para la que había sido expropiado, es decir, para su conversión en Zona Franca, no sólo se negaban a marcharse, sino que algunos de ellos, incluso, reclamaban la propiedad de las que habían sido sus parcelas. Sólo tras diversas negociaciones pudo llegarse a un acuerdo." (ORTEGA, 1977: pàgs. 94-96).

A redós dels canvis que va provocar la Llei 102, de 17 de juliol de 1965, l'Ajuntament de l'Hospitalet va encarregar un informe jurídic per escatir la viabilitat de la reversió de les propietats i, de retruc, de la territorialitat administrativa dels terrenys de la Marina. Entre d'altres coses, l'esmentat informe diu:

"Uno de los puntos debatidos, ha sido la indemnización abonada al Ayuntamiento de Hospitalet para el íntegro de sus terrenos al término de Barcelona, la cesión fue por imperio de la Ley y por expropiación de la territorialidad, como se demuestra en las actas que obran en poder municipal. Se trataba de una verdadera expropiación incluida en la legislación privativa y con derecho a reversión si procede" (SUBIRACHS, 1965).

No consta que l'Ajuntament emprengués cap acció al respecte. El dret de reversió de les expropiacions pel canvi d'ús dels terrenys té una base objectiva des de la legislació del moment en què es realitzà la declaració d'utilitat pública (Llei d'expropiació forçosa de 10 de gener de 1879), així com des de la lògica de la legislació posterior. Tanmateix, no és aplicable el dret de reversió al canvi de jurisdicció territorial d'un terme municipal, encara que en el seu moment es formalitzés una indemnització, que va ser obtinguda en el marc de la Llei municipal de 1877 (article 6), que en la seva praxis separava, en tot moment, la territorialitat administrativa lligada al règim local de la titularitat de la propietat del terreny.

Finalment, per concloure aquesta aproximació sobre l'agregació de la Marina, s'aporten les referències de quatre documents cartogràfics coetanis que, contràriament al que va passar amb la cartografia oficial estatal de l'IGN, sí van incorporar correctament l'agregació de la Marina a Barcelona:

- La Mancomunitat de Catalunya, creada el 1914, va impulsar la realització d'un Mapa de Catalunya a escala 1:100.000 per resoldre la manca de cartografia de base, atesa la lentitud amb què es desenvolupaven els treballs del MTN 1:50.000. Un dels fulls realitzats pel Servei Geogràfic de la Mancomunitat va ser el de Barcelona (número 35), publicat el 1923, en el qual s'aprecia com el terme municipal de l'Hospitalet ja no conté els terrenys de la Marina segregats el 1920. En el peu d'aquest mapa s'especifica la procedència de les informacions (triangulacions geodèsiques, dades topogràfiques, corbes batimètriques i traçat de línies d'alta tensió) i l'organisme que les va proveir. No diu res de les divisions administratives. Per això, i almenys per al cas de l'Hospitalet, es pot deduir que no es van emprar mecànicament les minutes municipals realitzades per l'IGC el 1918, sinó informació revisada i actualitzada.

- Plànol de l'Hospitalet de Llobregat 1923-24 (imatge 10). En aquest plànol a escala 1:5.000 es recull correctament la nova frontera sud entre l'Hospitalet i Barcelona. El límit est i el límit oest del municipi s'uneixen per la nova línia rectilínia paral·lela a 160 metres al nord de la línia del ferrocarril.
- *Plano de Barcelona y de la parte anexionada de los pueblos de Hospitalet y Prat de Llobregat con indicación de las zonas Internas y Ensanche de la ciudad y sus distritos municipales según acuerdo del Excm. Ayuntamiento 1924* (imatge 6). Aquest plànol, ja citat anteriorment, presenta la part de la Marina com a pertanyent a Barcelona.
- El plànol parcel·lari general de 1929 a escala 1:10.000 de Barcelona, elaborat sota la direcció de Vicenç Martorell Enginyer en Cap de l'Oficina del Plànol Parcel·lari de l'Ajuntament de Barcelona incorpora la part de la Marina a Barcelona.

Tot i això, cal reiterar que en les actes oficials de reconeixement de la línia de terme municipal comuna entre Barcelona i l'Hospitalet (1917-1951), que oficialment són les que certifiquen els límits, no hi figura l'alteració que suposà l'agregació de part de la Marina a Barcelona el 1920.

4. La segregació de la part nord de Finestrelles

Els límits abans de la segregació

Abans de la segregació de Finestrelles, els límits entre l'Hospitalet i Barcelona estaven fixats mitjançant l'operació practicada per al reconeixement de la línia de terme que es va oficialitzar amb l'acta de 1917, ja citada en el cas de l'agregació de la Marina. Aquesta acta, amb les addicions efectuades el 1951, és el document oficial que continua vigent per a la definició dels límits municipals. Per a la zona de Finestrelles, de la mateixa manera que per a la zona de la Marina, l'acta en qüestió tampoc recull l'alteració.

Reunides sobre el terreny en diverses ocasions al llarg del maig de 1917, les respectives comissions municipals van reconèixer els límits entre l'Hospitalet i Barcelona. En els treballs d'atermenament també hi va participar una comissió de l'Ajuntament de Sant Vicenç de Sarrià, que fins el 1929 era municipi independent. La frontera entre l'Hospitalet i Sarrià discorria pel torrent de Finestrelles, des del camí de Finestrelles fins a la fita comuna entre Sarrià, Barcelona i l'Hospitalet. Aquest límit estava fixat en l'*Acta de la operació practicada para reconocer la línea de término y señalar los mojones comunes a los términos de San Vicente de Sarrià y de Hospitalet*, aixecada el 16 de maig de 1917.

La frontera entre l'Hospitalet i Esplugues, abans de 1933 i al nord de l'actual carretera de Collblanc, presenta dificultats d'interpretació, perquè la identificació de les fites en el territori actual a partir de les actes no és unívoca. Tant si es consulta l'*Acta del*

deslinde y amojonamiento del término municipal de Hospitalet con Esplugas de 1889, com l'Acta de la operaci3n practicada para reconocer la l3nea de t3rmino y se1alar los mojones comunes a los t3rminos de Esplugas y de Hospitalet, aixecada els dies 19 i 20 d'abril de 1917, hi ha certa confusi3n per situar-se exactament.

El l3mit nord de l'Hospitalet abans de la segregaci3n de la part de Finestrelles es pot observar en diversos plànols (imatge 1, 3, 10 i 11). Mentre que els l3mits amb Barcelona i amb Sarrià s3n ben identificables en els quatre plànols, en canvi, el l3mit amb Esplugues varia segons el plànol.

Per intentar dirimir les diferències detectades, s'han traçat de nou els rumbos de l'*Itinerario de la l3nea l3mite entre los t3rminos municipales de Esplugas y Hospitalet*, aixecat el 30 d'abril de 1917, tot georeferenciant sobre la cartografia digital moderna les coordenades geogràfiques dels punts de l'*Itinerario*. El rumb de l'*Itinerario* que s'ha aconseguit redibuixar (plànol 2)³⁴ coincideix, si fa o no fa, amb la delimitaci3n de la minuta planimètrica de l'IGE de 1918. Tanmateix, la l3nia és significativament diferent a l'actual. Es constata, doncs, que el tram de frontera comuna que tenien l'Hospitalet i Esplugues abans de la segregaci3n de 1933 no coincideix amb la l3nia que actualment delimita Esplugues amb Barcelona. Aix3 és un altre fet an3mal, perquè no consta que, posteriorment a 1933, hi hagi hagut cap alteraci3n de la l3nia de terme entre Esplugues i Barcelona.

³⁴ Aquesta tasca l'ha dut a terme Jos3 Ayuso, top3graf del Departament de Cartografia de l'Ajuntament de l'Hospitalet.

Plànol 2

COMPARACIÓ DELS RUMBS DE L'ITINERARI DE LA LÍNEA LÍMITE ENTRE LOS TÉRMINOS MUNICIPALES DE ESPLUGAS Y HOSPITALET, AIXECAT ORIGINALMENT EL 30 D'ABRIL DE 1917 I LA LÍNIA DE LÍMIT DE TERME MUNICIPAL ACTUAL

Tanmateix, es pot considerar, pragmàticament, que el límit municipal actual entre Barcelona i Esplugues és el que s'ha d'atribuir al límit antic entre l'Hospitalet i Esplugues. Amb aquesta premissa ha estat possible fixar el límit municipal de la zona nord de l'Hospitalet amb Barcelona, Sarrià i Esplugues abans de la segregació de 1933, la qual cosa ha permès obtenir una aproximació de la forma del territori segregat de l'Hospitalet el 1933 (plànol 3)³⁵. La superposició sobre l'ortofotoplà actual mostra la configuració d'aquest territori que té una superfície de 544.777 m²; és a dir, més extensa que les 50 hectàrees citades als acords municipals. La delimitació permet comprovar que instal·lacions com l'Hotel Juan Carlos I, el FC Barcelona i les facultats universitàries se situen fora del territori que havia estat de l'Hospitalet.

Plànol 3 ÀREA DE FINESTRELLES SEGREGADA EL 1933

³⁵ Cal advertir que encara que fiable aquesta delimitació està sotmesa a major precisió.

Atesa la relativa confusió a què dona lloc la lectura de les actes d'atermenament entre l'Hospitalet, Barcelona, Esplugues i Sarrià no és estrany que s'hagin comès inexactituds en els intents d'elaborar plànols que representin les fronteres dels antics municipis independents que varen ser annexionats per Barcelona. En general, els terrenys de la part de Finestrelles que fins el 1933 van pertànyer a l'Hospitalet s'atribueixen als antics municipis independents de Sarrià (1921) i, una petita part, a les Corts (1897)³⁶.

El procés de segregació

Joan Antoni Güell, alcalde de Barcelona, va incoar, mitjançant un decret dictat el 18 d'octubre de 1930, un expedient d'alteració dels termes municipals al sector de Finestrelles encaminat a regularitzar el terme municipal entre Barcelona i l'Hospitalet³⁷. L'Ajuntament de l'Hospitalet va atendre la proposta de regularització sense reticències aparents, sempre que s'establissin les compensacions que es creguessin convenients per a l'Hospitalet³⁸.

El gener, febrer i març de 1931 van tenir lloc reunions entre les respectives comissions o ponències creades *ad hoc* pels dos ajuntaments per debatre l'afer del nou límit.

És interessant la missiva, datada el 28 de febrer de 1931, del Secretari de l'Ajuntament de l'Hospitalet adreçada a Vicenç Martorell en què li diu: "*Muy Sr. mio: Conforme le prometí he buscado en el archivo los antecedentes relativos al deslinde del término en los años 1917, 1918, 1919 y 1920, sin haber encontrado nada sobre el particular*"³⁹. Això trasllueix un cert desordre a l'Ajuntament de l'Hospitalet relatiu a les delimitacions municipals, perquè en la recerca efectuada per elaborar aquest article sí s'han trobat, encara que poc sistematitzats, documents d'aquells anys.

A principi de març de 1931, els equips dirigits per Ramon Puig Gairalt i Vicenç Martorell ja havien elaborat plànols amb les propostes dels nous límits. Ambdues personalitats van mantenir diverses correspondències i trameses de documents⁴⁰ sobre l'alteració en les quals es percep una oberta col·laboració i que hi havia un acord entre els respectius serveis tècnics dels ajuntaments sobre la part a segregar.

La Ponència d'alteració dels termes municipals va formular, el 2 de març de 1931, un esborrany d'acta titulada *Permuta de terrenos y comisiones Ayuntamiento de*

³⁶ Per exemple, aquest error és palès en la Geografia de Catalunya (1968) de l'editorial Aedos, en un plànol (pàg. 680 i 681, vol. II) que representa els límits dels antics municipis annexionats per Barcelona. Això mateix passa al plànol anàleg (pàg. 56 i 57, vol. 8) de la Gran geografia comarcal de Catalunya (1982) de la Fundació Enciclopèdia Catalana.

³⁷ Segons consta en una carta adreçada pel Cap de la Secció d'Hisenda de l'Ajuntament de Barcelona el 18 d'octubre de 1930 al Sr. Vicenç Martorell, arxivada a l'AMAB a PC caixa 8.

³⁸ Segons consta en una carta adreçada el 3 de desembre de 1930 del Cap de la Secció d'Hisenda de l'Ajuntament de Barcelona al Sr. Vicenç Martorell. Arxivada a l'AMAB a Actes Terme Municipal PC caixa 8.

³⁹ AMAB a Actes Terme Municipal (PC caixa 8).

⁴⁰ AMAB a Actes Terme Municipal (PC caixa 8).

*Barcelona y Hospitalet – 1931*⁴¹ en què s'establien les característiques de la segregació de la part de Finestrelles i la regulació dels aprofitaments d'alguns serveis de Barcelona per part de l'Hospitalet, en concepte de compensació. Els treballs estaven avançats però no es van arribar a concretar perquè la celebració de les eleccions municipals el 12 d'abril de 1931, amb tots els esdeveniments polítics i socials conseqüents, va aturar el procés de segregació per un temps. De l'any 1932 no s'ha trobat cap referència sobre el procés, que no es pot tornar a documentar fins el 4 de juny de 1933 quan va tenir lloc una reunió conjunta, en la qual s'acordà ratificar l'esborrany d'acta del 2 de març de 1931 per reprendre l'expedient d'alteració. En l'acord pres en aquesta reunió es féu menció expressa a la Llei municipal de 1877, que va ser reinstaurada en substitució de l'Estatut municipal de 1924, fins a l'entrada en vigor entre el 1933 i el 1934 de la nova Llei municipal catalana.

L'acord de l'Ajuntament de l'Hospitalet de la sessió plenària de 8 de juny de 1933 és el document fonamental ja que dóna conformitat per a:

"1ª Segregar d'Hospitalet per a ésser anexionat al terme de Barcelona, una superfície d'uns 500.000 metres quadrats, segons plànol que s'acompanya, signat pel Cap del Pla parcel·lari de Barcelona Sr. Vicens Martorell, i per l'Arquitecte municipal d'Hospitalet Sr. Ramon Puig (...)"

Fins al moment, no s'ha localitzat el plànol adjuntat a l'acord i que identificaria inequívocament la part segregada.

En el mateix acord es detallen els aprofitaments de serveis i obres a prestar per Barcelona com a compensació: el servei d'extinció d'incendis, el servei de recollida de gossos, el subministrament de vacuna Jenneriana, les anàlisis d'aigües potables i de llet, el tractament antiràbic per a persones veïnes de l'Hospitalet infectades, reducció dels cànon de neteja i conservació del clavegueram de Collblanc i la Torrassa i emplaçament d'una col·lectora a la riera Blanca, la reparació del ferm de la travessera de les Corts entre la riera Blanca i la carretera de Madrid a França per la Jonquera i la supressió del gual existent a la carretera de la Bordeta i la riera Blanca. Val a dir que cadascun dels serveis tenia establertes limitacions, condicionants o taxes, de manera que no es va tractar de contrapartides altruistes.

Al seu torn, l'Ajuntament de Barcelona va acordar, en la sessió de 28 de juliol de 1933, l'acceptació de la segregació. Els punts primer, quart i cinquè de l'acord exposen:

"1er.- Que havent-se complert els tràmits i requisits que per a la modificació de termes municipals assenyala l'article 5, avui vigent, de la Llei municipal de 2 d'octubre de 1877, i en el que cal els establerts en el Reglament de Termes y Població municipals,

⁴¹ Còpia del document arxivat a l'AHM de l'Hospitalet a l'Expedient de secretaria titulat "Permuta de terrenos y comisiones Ayuntamiento de Barcelona y Hospitalet – 1931".

segons resulta de l'expedient adjunt, s'agregui a Barcelona aquella part del terme municipal d'Hospitalet, situada al final de la Avinguda del 14 d'abril, d'una extensió de 500.000 metres quadrats, limitada com es detalla en l'acta del 2 de març de 1931 i en l'acord de l'Ajuntament d'Hospitalet del 8 del corrent mes, que figura també per certificat a l'expedient."

"4rt.- Que es procedeixi a assenyalar les noves demarcacions del territori afectat per la modificació de termes municipals i en mèrits del que disposa l'article 11 del Reglament per a l'aplicació del Catastre parcel·lari jurídic, de 30 de maig de 1928, la Comissió de Governació proposi als Regidors que, junt amb l'Alcalde, el secretari de l'Ajuntament i el pèrit que també es designi, assenyalin les línies terminals i efectuïn les altres operacions de delimitació, juntament amb la representació designada per Hospitalet.

5è.- Essent executiu aquest acord d'agregació, en virtut del que disposa el Decret de 16 de juny de 1931, es traslladi al Conseller de Governació de la Generalitat per al seu coneixement."⁴².

En el punt segon d'aquest acord barceloní es detallen els aprofitaments de serveis i obres pactades i acceptades per l'Ajuntament de l'Hospitalet, ja mencionats.

En els arxius municipals consultats no s'han localitzat els documents de constitució ni les actes de treball de les comissions que cada municipi havia de formar amb l'objectiu d'executar la delimitació de la nova línia del terme, indicativament descrita en els acords municipals.

A l'AHDB no s'han trobat referències de la segregació de la part de Finestrelles⁴³. El fet que la competència de règim local estigués transferida a la Generalitat, però encara no estigués aprovada la Llei municipal de Catalunya, hauria pogut provocar un moment d'impàs administratiu en què no es tramités o s'extraviés l'expedient, més enllà de l'àmbit dels ajuntaments.

Hi ha cartografia de la part de Finestrelles que il·lustra bé les característiques geogràfiques del territori afectat per l'alteració:

- Treballs topogràfics per la Ciutat d'Hospitalet - Polígon 1 (any ?)⁴⁴ (imatge 11). Aquest plànol a escala 1:2.000, arxivat a l'AMH, representa la zona de Finestrelles amb el límit originari i amb el límit després de la segregació traçat a mà amb llapis

⁴² El Reglament de Termes i Població municipals citat pot referir-se al de 1924. De fet, quan s'aplica l'article 11 del Reglament del Cadastre parcel·lari jurídic es remet al Reglament de Termes i Població municipals de 1924, encara que s'hagués suspès l'Estatut municipal de 1924.

⁴³ A l'*Archivo general de la Administración* (Alcalá de Henares) si hi ha referència sobre la segregació (Governació, inv. 11, 16, caixa 3929, n. 6) citada a BURGUEÑO I LASSO DE LA VEGA, 2002; pàg. 92.

⁴⁴ La data d'elaboració d'aquest plànol ha de ser posterior a 1921, any que perdé la independència Sarrià, i, segurament és un dels plànols del parcel·lari cadastral realitzats en desenvolupament del Reglament per a l'aplicació del Cadastre parcel·lari jurídic, de 30 de maig de 1928.

sobre l'original; detall imperceptible, però, en la reproducció que s'aporta en aquest article. Aquest plànol mostra l'estructura parcel·laria de la part de Finestrelles, que constituïa des de la carretera N-II un únic polígon. És dubtós, com ja s'ha comentat, el límit entre Esplugues i l'Hospitalet, entre el torrent de Finestrelles i la carretera de Sarrià.

- Plànol que representa amb detall el terreny segregat (imatge 12), conservat a l'AMAB. Es tracta d'un plànol amb la base dels fulls del plànol parcel·lari de Barcelona a escala 1:2.000 de Vicenç Martorell, elaborat entre 1923 i 1940. Podria tractar-se d'un dels esborranys del plànol que Vicenç Martorell i Ramon Puig Gairalt es van intercanviar. Hi destaca una delimitació traçada a mà de la superfície suposadament segregada i conté una anotació manuscrita sobre la seva superfície: "53 hectàrees. 531.820 m²". Aquesta superfície s'aproxima a l'obtinguda per l'autor de 544.777 m².

Aquest territori, que conformava la part més muntanyosa i elevada de l'Hospitalet, no era ocupat per veïns de manera estable, acollia conreus de secà i progressivament havia adquirit una fesomia periurbana. Gran part corresponia a la finca de Torre Melina.

No s'ha investigat el grau de compliment de tots els serveis, remunerats, que havia de prestar l'Ajuntament de Barcelona als veïns de l'Hospitalet; però consta que hi va haver retards i incompliments. Per exemple, les obres de la travessera de les Corts i del gual entre la carretera de la Bordeta i la riera Blanca, almenys fins el 1945, no havien estat executades. També hi va haver alguna descoordinació en l'efectivitat dels canons de les clavegueres.

Com ja s'ha dit, la segregació de Finestrelles no va ser incorporada correctament a les actes d'atermenament de l'IGN. Això es constata quan es repassen les tres actes addicionals annexades, entre els anys 1951-1952, a les actes d'atermenament de 1916-1917 de l'Hospitalet amb Barcelona, Esplugues i l'antic terme de Sarrià. Les tres actes addicionals van tenir per objecte modificar les fites com a conseqüència del Reial decret del Ministeri de la Governació, de 4 de novembre de 1921, que disposava l'annexió total del terme municipal de Sarrià al de Barcelona.

Primer de tot, cal palesar els 30 anys de tardança amb què s'incorpora l'annexió de Sarrià a les actes d'atermenament de l'IGN. Però, a banda del retard, les modificacions que es van introduir són incorrectes, perquè cap d'elles té en compte la segregació de la part de Finestrelles del municipi de l'Hospitalet a favor de Barcelona succeïda el 1933. Ara per ara, es desconeix el motiu causant d'aquest incompreensible oblit.

L'Acta de la operación practicada para reconocer la línea de término y señalar los mojones comunes a los términos de Barcelona y de Hospitalet, aixecada el 16 de maig de 1917 va ser modificada, el 12 de novembre de 1951, mitjançant una Acta adicional de la operación practicada para reconocer la línea de término y señalar los mojones

comunes a los términos municipales de Barcelona y de Hospitalet, pertenecientes ambos a la provincia de Barcelona. La descripció de la modificació que s'efectua en aquesta acta addicional correspon al límit abans de la segregació acordada pels municipis de Barcelona i l'Hospitalet el 1933.

Igualment, l'Acta de la operació practicada para reconocer la línea de término y señalar los mojones comunes a los términos de Esplugas y de Hospitalet, aixecada els dies 19 i 20 d'abril de 1917 va ser modificada, el 10 de novembre de 1951, mitjançant una Acta adicional de la operació practicada para el reconocer la línea de término y señalar los mojones comunes a los términos municipales de Esplugas y de Hospitalet, pertenecientes ambos a la provincia de Barcelona. En el text de l'acta addicional s'escriu el següent:

"En virtud del citado Real Decreto del Ministerio de la Gobernación de cuatro de noviembre de mil novecientos veintiuno, el mojón décimo cuarto y último del Acta de deslinde entre los términos municipales de Esplugas y de Hospitalet, levantada por el Instituto Geográfico y Estadístico en diez y nueve de abril de mil novecientos diez y siete, que figura como común a los términos municipales de Esplugas, de Hospitalet y de Sarriá, pasa a ser mojón común á los términos municipales de Esplugas, de Hospitalet y de Barcelona."

Això constitueix un error, ja que no es té en compte la segregació ocorreguda el 1933 de la part nord de l'Hospitalet. La fita comuna citada en l'acta addicional de 1951 mai no podria ser tripartida entre Esplugues, l'Hospitalet i Barcelona, perquè l'Hospitalet, d'ençà 1933, ja no posseïa el territori del nord. Aquesta fita només feia, el 1951, i fa, actualment, frontera entre Barcelona i Esplugues.

Finalment, pel que fa amb Sarrià, l'Acta de la operació practicada para reconocer la línea de término y señalar los mojones comunes a los términos de San Vicente de Sarriá y de Hospitalet, aixecada el 16 de maig de 1917, va ser anul·lada, el 12 de novembre de 1951, mitjançant una Acta adicional de la operació practicada para el reconocer la línea de término y señalar los mojones comunes a los términos municipales de San Vicente de Sarriá y de Hospitalet pertenecientes ambos de la provincia de Barcelona. Òbviament, això representa un altre acte incert, ja que, el 1951, no procedia anul·lar una acta que per la segregació de la part nord de l'Hospitalet el 1933, havia deixat de ser operativa força anys abans.

Un punt interessant i que pot donar pistes sobre els veritables motius pels quals es va segregar la part de Finestrelles, més enllà del pretext de la prolongació de l'avinguda de la Diagonal, és el fet que en aquesta zona hi havia terrenys que eren propietat del Comte de Güell. En l'Acta de la operació practicada para reconocer la línea de término y señalar los mojones comunes a los términos de Esplugas y de Hospitalet, aixecada els dies 19 i 20 d'abril de 1917, en la descripció de la fita número 14 es diu: "Se encuentra en el sitio llamado Depósito de las Aguas, en la margen Norte del camino del Coll de Finestrelles en terreno (...) perteneciente al Conde de Guell vecino de

Barcelona." El Compte de Güell, Joan Antoni Güell i López, va ser alcalde de Barcelona del 26 de febrer de 1930 fins el 14 d'abril de 1931. Curiosament, fou en aquest període quan, com ja s'ha dit, Joan Antoni Güell, com a alcalde de Barcelona, va dictar un decret en què incoà l'expedient per a la segregació de Finestrelles.

No obstant això, en els llibres de contribució rústica de 1930 de l'Ajuntament de l'Hospitalet no s'ha trobat cap inscripció a nom de Joan Antoni Güell. Resta pendent, doncs, precisar amb l'estudi del cadastre de l'època la localització i la grandària de la finca o finques de la seva propietat.

Per acabar, s'aporta el text recollit en l'acta de la Comissió Permanent de l'Ajuntament de l'Hospitalet, de data 23 de març de 1938⁴⁵, en el qual hi ha una referència sobre una possible annexió total del municipi de l'Hospitalet al de Barcelona:

"La Presidència dóna compte que fou requerit pel Conseller de Governació de la Generalitat de Catalunya per a conèixer llur criteri amb referència al problema de l'agregació de l'Hospitalet a Barcelona, i si bé ell exposà el seu criteri personal, com sia que les organitzacions que integren l'Ajuntament són les que han de produir-se respecte d'aquesta qüestió posa en coneixement de les mateixes el requeriment que se li feu per a que estudiïn el problema i lliurement manifestin el seu criteri respecte del mateix."

En la documentació emprada per redactar aquest article no hi apareix cap altra referència explícita a una possible annexió total del municipi de l'Hospitalet per part de Barcelona. És curiós que la primera referència sigui de 1938, just en plena desfeta i confusió militar republicana. És una qüestió que, com tantes d'altres tot just esbossades en aquest article, caldrà seguir investigant, documentant i interpretant.

Conclusions

Hi ha hagut un desconeixement general sobre el tema de les alteracions de l'Hospitalet dels anys 1920 i 1933 a favor de Barcelona, segurament lligat a la manca de documentació sistematitzada que allotgen l'AMH, l'AMAB i l'AHDB, perquè els documents dels expedients de les dues alteracions municipals estudiades es troben dispersos, fragmentats i incomplets.

Les actes de reconeixement de la línia de terme municipal comuna entre Barcelona i l'Hospitalet són les establertes el 1917, amb les actes addicionals de 1951, i teòricament i oficial per a l'IGN i l'ICC són les que certifiquen i justifiquen territorialment els límits dels municipis; tanmateix, no hi figuren les alteracions de la Marina i de Finestrelles.

⁴⁵ Arxivat a l'AMH al llibre número 123 de les actes de la comissió Municipal Permanent, pàg. 139-140.

Les errades detectades en la cartografia i en l'estadística estatals sobre la forma i superfície del municipi de l'Hospitalet no van ser esmenades fins a mitjan anys setanta. En canvi, les segregacions de l'Hospitalet sí que van ser recollides immediatament en plànols d'àmbit local i català.

En general, se citen com a superfícies segregades 900 hectàrees, per al cas de la Marina, i 50, per al cas de Finestrelles. En documentació consultada a l'AMAB s'han trobat referències segons les quals les superfícies eren respectivament de 909 i de 53 hectàrees. En estimacions cartogràfiques realitzades sobre bases actuals s'han obtingut superfícies encara més grans: de 934,7 i 54,5 hectàrees, que, tot i que no poden prendre's com a xifres exactes, sí donen una idea de magnitud i indiquen que les superfícies segregades podrien ser més extenses que les habitualment considerades.

A la taula següent es presenten les dades i dates bàsiques dels dos processos de segregació estudiats.

Taula 3

ALTERACIONS DEL TERME MUNICIPAL DE L'HOSPITALET AMB BARCELONA 1920 I 1933

Territori	Mitjà	Data
Part sud de la Marina Part de Finestrelles	Llei Acord municipal BCN Acord municipal L'H	11 de maig 1920 28 de juliol 1933 8 de juny de 1933

El plànol 4 mostra la projecció sobre la cartografia actual d'ambdues parts agregades a Barcelona.

Plànol 4

PARTS DEL TERME MUNICIPAL DE L'HOSPITALET AGREGADES ELS ANYS 1920 (SUD DE LA MARINA) I 1933 (ÀREA DE FINESTRELLES) A BARCELONA SOBRE EL TERRITORI ACTUAL

Els ajuntaments de Barcelona i de l'Hospitalet van col·laborar en els processos de les alteracions. L'Hospitalet va assumir els acords i actes relatius a les segregacions; però defensant les indemnitzacions i contraprestacions que va creure ajustades a dret. Cal tenir present que les segregacions de parts del territori de l'Hospitalet s'emmarquen en el procés general d'expansió de Barcelona: el 1921 Barcelona es va annexionar totalment el municipi de Sarrià.

Ramon Puig Gairalt va actuar com a responsable tècnic a les diverses comissions constituïdes per a resoldre les dues alteracions. També va participar en les operacions de reconeixement dels límits municipals realitzades i en la formulació de les actes d'atermenament de 1916-1917. Això reforça el pes d'aquesta personalitat, cada cop més justament valorada en la història de l'urbanisme català, en l'afaiçonament territorial de la ciutat de l'Hospitalet dels anys vint i trenta.

La Marina

El fet que fos una Llei, la de l'11 de maig de 1920, la que establís l'agregació de la Marina Barcelona, sembla indicar que no hi havia acord previ entre els dos ajuntaments.

L'Ajuntament, a través de la Comissió creada *ad hoc*, va procurar salvaguardar els interessos del municipi invocant l'aplicació de l'article 6 de la Llei municipal de 1877 per rebre la corresponent indemnització pels perjudicis infringits al municipi. La negociació va anar a la baixa per a l'Hospitalet i el resultat de la indemnització (83.980 pesetes) no sembla massa important, sobretot atesa la transcendència estratègica i econòmica posterior dels terrenys.

El projecte del port franc estava sobredimensionat. Es pot especular que el motiu principal no pot ser només atribuïble a un error de planificació, sinó a la voluntat col·lateral i implícita d'aconseguir l'annexió, per part de Barcelona, i l'expropiació, per part del Consorci, de com més territori millor.

El Reial decret llei, d'11 de juny de 1929, d'ampliació de la zona destinada a urbanitzacions limítrofes del port franc va provocar una oposició enèrgica de l'Ajuntament, perquè pretenia afectar una nova gran franja de terrenys fins a una línia 125 metres al nord de l'eix de la Gran Via. L'Ajuntament va negar qualsevol possibilitat de nova agregació a Barcelona i, en tot cas, si calia urbanitzar sòl de l'Hospitalet en funció de les necessitats del port franc, això es condicionava a l'entrada necessària de l'Ajuntament al Consorci. El 1930 l'alcalde Just Oliveras i Prats va plantejar formalment al ministre d'Hisenda de Madrid la reivindicació municipal d'integrar-se al Consorci. L'Ajuntament va aconseguir que l'esmentat Reial decret llei no tingués conseqüències jurisdiccionals ni urbanístiques, i l'Ajuntament no va ser admès a formar part del Consorci.

La reversió de les expropiacions de les terres de la Marina, pel canvi de destí final,

podria tenir una certa base teòrica, que no pas pràctica. Tanmateix, no té sentit plantejar una reversió de la territorialitat d'una segregació municipal perquè en la legislació de l'època, com en l'actual, es distingeix clarament entre la jurisdicció administrativa del territori i la seva propietat.

Finestrelles

De la segregació de la part de Finestrelles no s'ha trobat cap referència de rang superior als respectius acords municipals aprovats el 1933. Tampoc no s'ha trobat cap acta municipal d'atermenament que fixés els nous límits acordats.

El límit entre l'Hospitalet i Esplugues (acta d'atermenament de 1917) abans de la segregació de 1933 no és coincident amb el límit actual entre Barcelona i Esplugues.

Els serveis i obres prestats a l'Hospitalet per Barcelona com a contrapartida de la segregació s'havien de remunerar, per la qual cosa es tractà d'una compensació condicionada. A més, hi ha constància d'incompliments i de problemes de gestió i retards.

La identificació del territori segregat, per bé que quelcom més extens de 50 hectàrees, circumscriu la superfície, que de manera popular s'ha estès sobre indrets que mai no van pertànyer a l'Hospitalet.

La regularització de límits per a la prolongació de l'avinguda de la Diagonal no sembla un argument de prou pes per justificar una alteració de terme municipal. Segurament hi van incidir elements lligats a les propietats del sector.

Àmbit administratiu

L'Estatut d'Autonomia de Catalunya estableix en l'article 9 apartat 8 com a competència exclusiva, entre d'altres, les alteracions dels termes municipals. La regulació detallada dels termes municipals s'estableix en el Reglament de demarcació territorial i població dels ens locals, aprovat pel Decret 140/1988, de 24 de maig.

Sembla convenient que es redefinís la jurisdicció territorial del municipi de l'Hospitalet de Llobregat per aclarir la documentació i fer-la congruent amb la realitat. Això es podria assolir per dues vies.

La primera via rau en desenvolupar allò establert en el capítol 5 del Reglament de demarcació territorial i població dels ens locals, que tracta la delimitació dels termes municipals. El procediment a seguir s'explica de l'article 32 al 40. Els tràmits no són senzills ni curts, però la seguretat i exactitud que s'obtindria seria absoluta.

La segona consisteix a elaborar una acta addicional que s'hauria d'adjuntar a les actes d'atermenament actualment vigents i que corregirien els buits i les errades detectades. Això podria oficialitzar els límits actuals sense la complicació de la primera via reglamentària.

Una determinació a tenir en compte és allò que estableix la Carta Municipal de Barcelona (Llei 22/1998, de 30 de desembre) en relació amb el seu terme municipal. En el títol preliminar de la Carta Municipal de Barcelona, que es troba en tràmit a les Corts de Madrid, l'article 1 punt 3 estableix que:

"El terme municipal de la ciutat de Barcelona és l'actual en el moment d'entrar en vigor aquesta Carta.

A iniciativa de l'Ajuntament de Barcelona, correspon al Parlament de Catalunya, mitjançant llei, l'alteració d'aquest terme municipal."

La concreció és mínima, segurament atribuïble al coneixement de les inconsistències documentals a què donaria lloc una certificació oficial dels límits amb l'Hospitalet que s'hauria de remetre, per força, a les actes oficials d'atermenament que no recullen les alteracions ni de la Marina ni de Finestrelles. El segon paràgraf atorga al municipi de Barcelona un privilegi doble, la iniciativa i el blindatge de l'obligació d'una llei per a l'alteració del seu límit municipal, prevenció o privilegi que sembla innecessari o exagerat en un clima de col·laboració intermunicipal i en el marc comú i suficient de la Llei de règim local de Catalunya i del Reglament de demarcació territorial i població dels ens locals, en el qual l'acord entre municipis hauria de presidir la majoria de supòsit de les alteracions municipals.

Aquest article no ha estat redactat en termes de litigi territorial ni planteja, en absolut, la virtual revisió dels actuals límits municipals basant-se en anomalies cartogràfiques i documentals que, per bé que paleses, no invaliden el fet cert que la pràctica administrativa i la percepció popular han consolidat les fronteres utilitzades com a vigents, i que ho són a tots el efectes. Això no treu, però, que es consideri important aprofundir en l'estudi del tema de les alteracions municipals i necessari rectificar els errors detectats en els documents oficials. Ultra això, pertoca difondre correctament les alteracions que van afectar el terme municipal de l'Hospitalet en benefici del de Barcelona i reivindicar el seu veritable paper en l'afaiçonament de la història territorial del Pla de Barcelona.

Bibliografia

BURGUEÑO, Jesús i Ferran LASSO DE LA VEGA. *Història del mapa municipal de Catalunya*. Direcció General d'Administració Local, 2002.

CASAS, Joan. *Com es fa una ciutat ? L'Hospitalet de Llobregat*, Museu, 1986

CASTELLS, José Manuel. "La nueva problemática de las alteraciones territoriales municipales". En: *Revista de Administración Pública*, nº 100-102, 1983, vol. 3, p. 2159-2186

CODINA, Jaume. *Delta del Llobregat. La gent del fang. El Prat, 965-1965*. Granollers ; Montblanc, 1966

Consorti Zona Franca Barcelona, 1916-1998. Barcelona, Consorci, 1998

"De les annexions a la fi de la guerra civil". En: *Història de Barcelona*. Jaume Sobrequés (Dir) Barcelona, GEC, volum 7, 1995

FERRER, Jordi. *Les alteracions del límit del terme municipal de l'Hospitalet de Llobregat... Informe preliminar*. L'Hospitalet, ADU, 2002

GALERA, Montserrat, Francesc ROCA i Salvador TARRAGONA. *Atlas de Barcelona (siglos XVI-XX)*. Barcelona, COACB, 1982

GRAU, Ramon i NADAL, Margarida. *La unificació municipal del Pla de Barcelona, 1874-1897*. Barcelona, Proa, 1997

L'Hospitalet és escola. Conèixer l'Hospitalet. L'Hospitalet pla a pla [cartografia, materials didàctics]. CEL'H , 1998

MARCÉ, Francesc. "L'Hospitalet de Llobregat". En: *Gran geografia comarcal de Catalunya*. Barcelona, GEC, volum 8, 1982

NADAL, Francesc. *Política territorial y anexiones de municipios urbanos en España (siglos XIX - XX)*. Barcelona, UB, 1985 [tesi doctoral]

NADAL, Francesc. "Burgueses contra el municipalismo. La configuración de la Gran Barcelona..." En: *Geo Crítica*, nº 59-60, 1985, p. 1-99

ORTEGA, Eloisa. "La Zona Franca de Barcelona. De puerto franco a polígono industrial". En: *Revista de Geografía*, nº 1-2, 1977, p. 89-106

PERDIGÓ, Joan. "El municipio y su territorio. Alteración de términos municipales". En: *Manual del alcalde*, nº 19, 1987, p. 1-83

Puerto Franco. [Informe sobre el terme municipal de l'Hospitalet i les seves modificacions. Dossier... documentació]. L'Hospitalet, Ajuntament, 2002

RIOS, Jaume. "Les transformacions geogràfiques recents en el delta del Llobregat... ". En: *Quaderns d'estudi*, núm. 7, 1989, p. 41-55

RUEDA, Isabel, Josep Maria CAMARASA i Xavier MATEU. "Diagnòstic del mapa municipal de Catalunya". En: *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 10/11, 1987. p. 129-152

SOSA, Francisco i Pedro de MIGUEL. *Creación, supresión y alteración de términos municipales*. Madrid, IEAL, 1987

TICO, M.I. i M.A. GARCÍA. "Recopilació de la documentació de delimitació municipal de Catalunya". En: *Terra. Revista Catalana de Geografia*, núm 1, 1994, p. 28-38

Referència dels arxius

AMH: Arxiu Municipal de l'Hospitalet

Caixes 137, 138 i 180.

Expedient de Secretaria de 1931: *Permuta de terrenos y concesiones Ayuntamientos de Barcelona y Hospitalet*.

Diversos llibres d'actes del Ple, Comissió Municipal Permanent, etc.

AMAB: Arxiu Municipal Administratiu de Barcelona

PC Caixa 8, Partions administratius. Termes pobles agregats. Actes de partions. Plànols de termes. Situació de fites.

Carpeta d'"expedient" amb el títol: *Rectificaciones de límites Hospitalet (Pedralbes)*.

Informe de l'Ajuntament de Barcelona, 320, d'abril de 1949 titulat *Término municipal de Barcelona. Descripción de sus límites*.

Annex 1. EVOLUCIÓ DELS FULLS DE REPRESENTACIÓ DELS LÍMITS

A continuació es presenta de manera sistemàtica una anàlisi successiva de les edicions dels fulls 448, 421 i 429 del MTN 1:50.000 que permet resseguir els errors a l'entorn de la representació dels límits del terme municipal de l'Hospitalet de Llobregat. Els errors s'han d'atribuir, segurament, al fet que les minuts 1:25.000 del municipi es van aixecar el 1918; és a dir, abans de les segregacions i a que posteriorment aquests treballs no es va actualitzar.

Evolució del Full 420

Títol: San Baudilio de Llobregat

Autor: Instituto Geográfico y Catastral.

Treballs: Efectuados los trabajos Geodésicos y Topográficos por la Dirección general del Instituto Geográfico y Catastral

Any: 1ª edición 1926

Observacions:

Segregació Marina (1920): Incorrecte. El límit entre l'Hospitalet i Barcelona es traça per la riera Blanca fins al mar.

Alteració del límit amb Cornellà a Can Manso (1924): incorrecte. No es recull la regularització.

Segregació Finestrelles (1933): Correcte.

Títol: San Baudilio de Llobregat

Autor: Instituto Geográfico y Catastral.

Treballs: Efectuados los trabajos Geodésicos y Topográficos por la Dirección general del Instituto Geográfico y Catastral y los trabajos de ampliación y puesta al día por el servicio Geográfico del Ejército.

Any: 2ª edición 1951 (també es va publicar una edició militar)

Observacions:

Segregació Marina (1920): Incorrecte. El límit entre l'Hospitalet i Barcelona es traça per la riera Blanca fins al mar.

Alteració del límit amb Cornellà a Can Manso (1924):): Incorrecte. No es recull la regularització.

Segregació Finestrelles (1933): Incorrecte. El límit continua sent l'anterior.

Títol: L'Hospitalet de Llobregat

Autor: Servicio Militar del Ejército – Mapa Militar de España.

Treballs: Formada por el Servicio Geográfico del Ejército

Any: 1977 primera edición. Publicado en el año 1980.

Observacions:

Segregació Marina (1920): Límit actual

Alteració del límit amb Cornellà a Can Manso (1924): Límit actual

Segregació Finestrelles (1933): Límit actual

Evolució del Full 421

Títol: Barcelona

Autor: Instituto Geográfico y Catastral.

Treballs: Efectuados los trabajos Geodésicos y Topográficos por la Dirección general del Instituto Geográfico y Catastral

Any: 1ª edición 1926

Observacions:

Segregació Marina (1920): Incorrecte. El límit entre l'Hospitalet i Barcelona es traça per la riera Blanca fins al mar.

Títol: Barcelona

Autor: Instituto Geográfico y Catastral.

Treballs: Efectuados los trabajos Geodésicos y Topográficos por la Dirección general del Instituto Geográfico y Catastral y los trabajos de ampliación y puesta al día por el servicio Geográfico del Ejército.

Any: 2ª edición 1950 (també es va publicar una edició militar)

Observacions:

Segregació Marina (1920): Incorrecte. El límit es traça per la riera Blanca fins al mar. Respecte de la primera edició de 1926 s'incorpora el topònim "*Zona del puerto franco*". Mitjançant una nota (3) de "*Detalles no rotulados*" s'atribueix la porció de terreny al terme municipal del Prat de Llobregat.

Títol: Barcelona

Autor: Instituto Geográfico y Catastral.

Treballs: Efectuados los trabajos Geodésicos y Topográficos por la Dirección general del Instituto Geográfico y Catastral y los trabajos de ampliación y puesta al día por el servicio Geográfico del Ejército.

Any: 1ª edición 1951 (també es va publicar una edició militar)

Observacions:

Segregació Marina (1920): Incorrecte. El límit es traça per la riera Blanca fins al mar. Respecte de la primera edició de 1926 s'incorpora el topònim "*Zona del puerto franco*". Mitjançant una nota (3) de "*Detalles no rotulados*" s'atribueix la porció de terreny al terme municipal del Prat de Llobregat.

Títol: Barcelona

Autor: Instituto Geográfico y Catastral.

Treballs: Efectuados los trabajos Geodésicos y Topográficos por la Dirección general del Instituto Geográfico y Catastral y los trabajos de ampliación y puesta al día por el servicio Geográfico del Ejército.

Any: 2ª edición 1951

Observacions:

Segregació Marina (1920): Incorrecte. El límit es traça per la riera Blanca fins al mar. Respecte de la primera edició de 1926 s'incorpora el topònim "*Zona del puerto franco*". Mitjançant una nota (3) de "*Detalles no rotulados*" s'atribueix la porció de terreny al terme municipal del Prat de Llobregat.

Títol: Barcelona

Autor: Servicio Militar del Ejército – Mapa Militar de España.

Treballs: Formada por el Servicio Geográfico del Ejército

Any: 1976 2ª edición publicada en el año 1981

Observacions:

Segregació Marina (1920): Límit actual.

Evolució del Full 448

Títol: Gavà

Autor: Instituto Geográfico y Estadístico

Treballs: Formado y publicado por la Dirección general del Instituto Geográfico y Estadístico

Any: 1922

Observacions:

Segregació Marina (1920): Incorrecte. El límit entre l'Hospitalet i Barcelona es traça per la riera Blanca fins al mar.

Títol: Gavà

Autor: Instituto Geográfico y Catastral.

Treballs: Efectuados los trabajos Geodésicos por la Dirección general del Instituto Geográfico y Catastral y los de ampliación y puesta al día por el Servicio Geográfico del Ejército.

Any: 2ª edición 1949 (també es va publicar una edició militar)

Observacions:

Segregació Marina (1920): Incorrecte. El límit entre l'Hospitalet i Barcelona es traça per la riera Blanca fins al mar. S'incorpora el topònim de "*Tª de Hospitalet*" a la part de la Marina.

Títol: El Prat de Llobregat

Autor: Servicio Militar del Ejército – Mapa Militar de España.

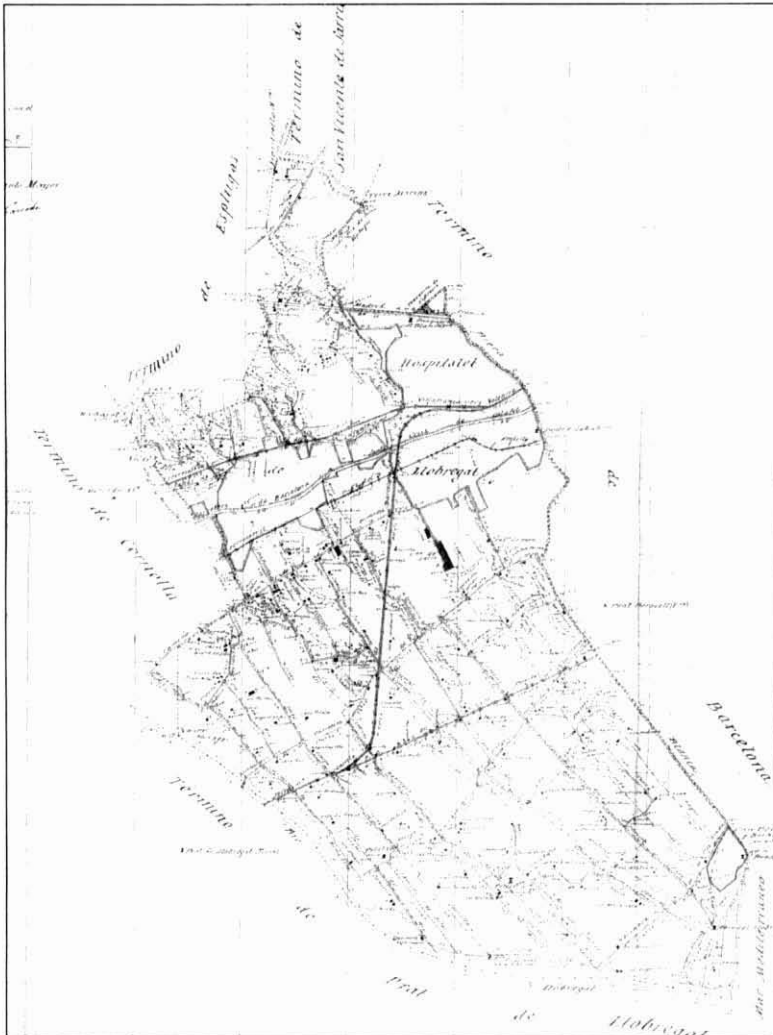
Treballs: Formado y editado por el Servicio Geográfico del Ejército

Any: 1975.

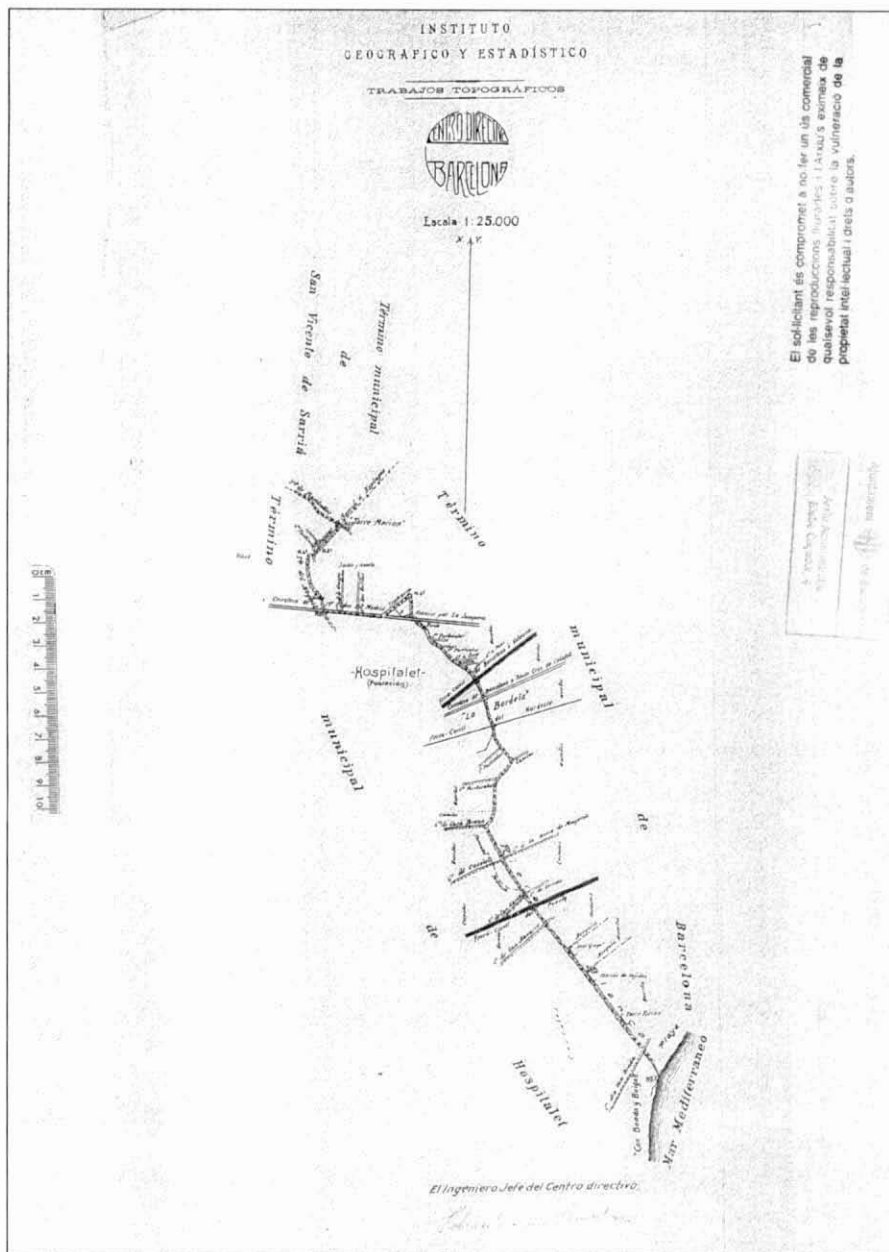
Observacions:

Segregació Marina (1920): Límit actual

Annex 2. RECULL D'IMATGES

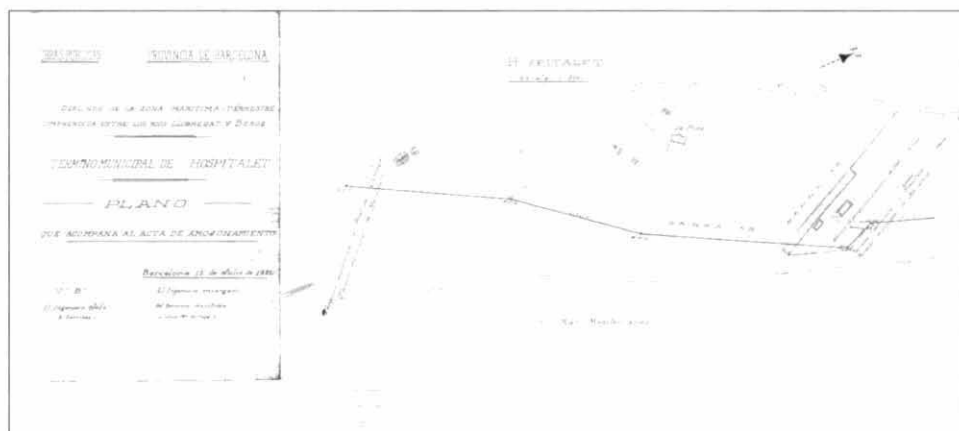
1. Plànol certificat tramès per l'IGN que mostra els límits del terme municipal de l'Hospitalet de Llobregat que consten actualment a l'arxiu de la Secció de documentació geogràfica. El plànol és una còpia de la base planimetria del terme municipal de l'Hospitalet de 1918 i que deriva de les minutes (topogràfica, planimètrica i de població) aixecades a una escala 1:25.000 i dels treballs topogràfics realitzats com a pas previ en el procés de realització del MTN a escala 1:50.000.

2. *Trabajos topográficos*. Plànol dels límits municipals entre Barcelona i l'Hospitalet – 1918. Escala original 1:25.000. Arxivat a l'AMAB (Caixa PC Caixa 8 Partions administratius. Termes pobles agregats. Actes de partions).

4. Projecte de Port Franc elaborat per Josep Cavestany. Reproduït a CONSORCI DE LA ZONA FRANCA, 1998, pàg. 31.

5. Deslinda la zona marítima-terrestre compresa entre los rios Llobregat y Besós – Término municipal de Hospitalet –. Plano que acompaña al acta de amojonamiento - Barcelona 15 de Julio de 1921. Escala original:1:2.000. Arxivat a l'AMAB (Caixa PC Caixa 8 Partions administratius. Termes pobles agregats. Actes de partions. Plànols de termes. Situació de fites).

6. Plano de Barcelona y de la parte anexionada de los pueblos de Hospitalet y Prat de Llobregat con indicación de las zonas Internas y Ensanche de la ciudad y sus distritos municipales según acuerdo del Excm. Ayuntamiento, 1924. Reproduit de GALERA, Montserrat, Francesc ROCA i Salvador TARRAGONA, 1982, Làmina núm. 281.

7

h = altura de instrumento = H - h = d = desnivel mira de espaldas.
 N = idem del punto de mira = N - h = d' = desnivel mira de frente.

Numeración	Puntos observados	Nombres		Distancia a la Mira	Ángulos de		Distancia mira instrumento y punto observado de la mira	Distancia horizontal	Distancia vertical
		N	E		Apertura	Alzamiento			
35	J'E	22	h	282	31	81	m	1	2,0
35	36 E	109	17	289	15	161	m	3	2,1
36	35	289	15	109	15	161	m	3	2,1
36	K'E	24	m	286	m	81	m	0	2
36	37 E	116	15	296	15	168	m	2	2,1
37	36	296	15	116	15	168	m	2	2,1
37	L'E	32	m	282	m	86	m	0	1
37	38 E	111	30	291	30	165	m	0	2
38	37	291	30	111	30	165	m	0	2
38	36 E	27	m	282	m	93	m	0	2
38	37 E	118	15	298	15	156	m	0	2
37	38	298	15	118	15	156	m	0	2
37	36 E	26	m	286	m	99	m	0	1
37	36 E	116	m	296	m	176	m	0	2
40	37	296	m	116	m	176	m	0	2
40	36 E	20	m	280	m	110	m	0	2
40	41 E	118	45	298	45	172	m	0	4
41	40 E	298	45	118	45	172	m	0	4
41	36 E	8	30	288	30	152	m	0	2
41	37 E	119	30	299	30	172	m	0	2
42	41	299	30	119	30	172	m	0	2
42	36 E	0	m	180	m	239	m	0	2
						2094			
						76 44			
						9738			

Prat

Puntos mira	Punto en el que se mira	Distancia	Altitudes		Cotas y notas	Distancia horizontal
			Distancia	Altitud		
35	36					
36	37					
36	38					
37	38					
37	39					
38	40					
38	41					
39	42					
40	41					
41	42					
42	41					
42	36					

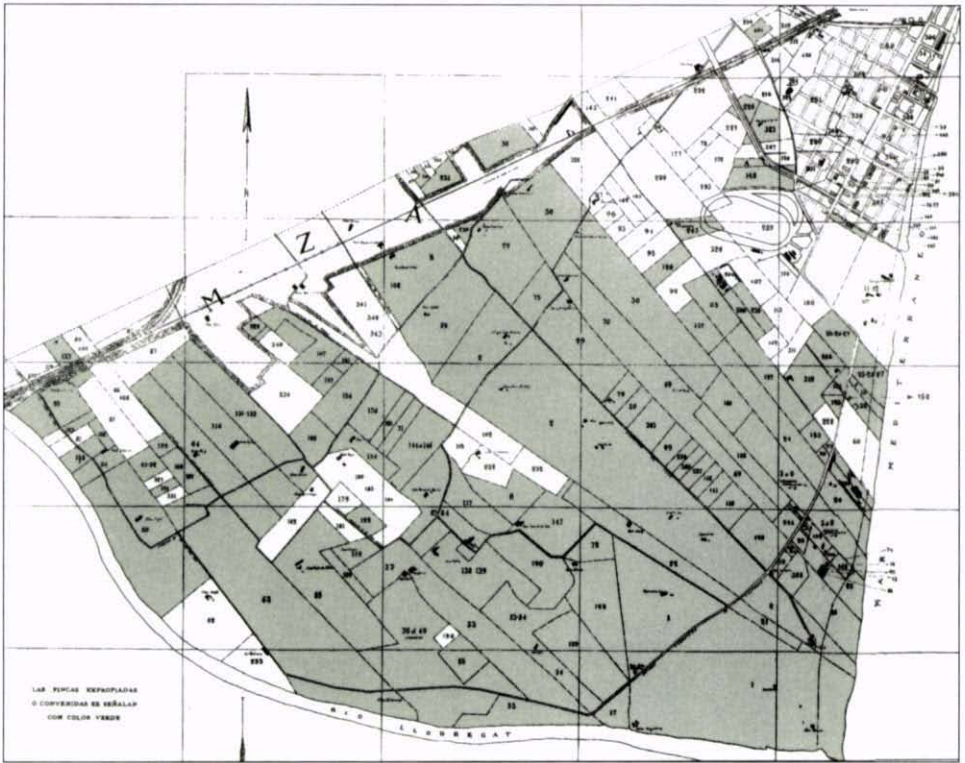
Cota en este punto de 9,738 metros medidos

Prat

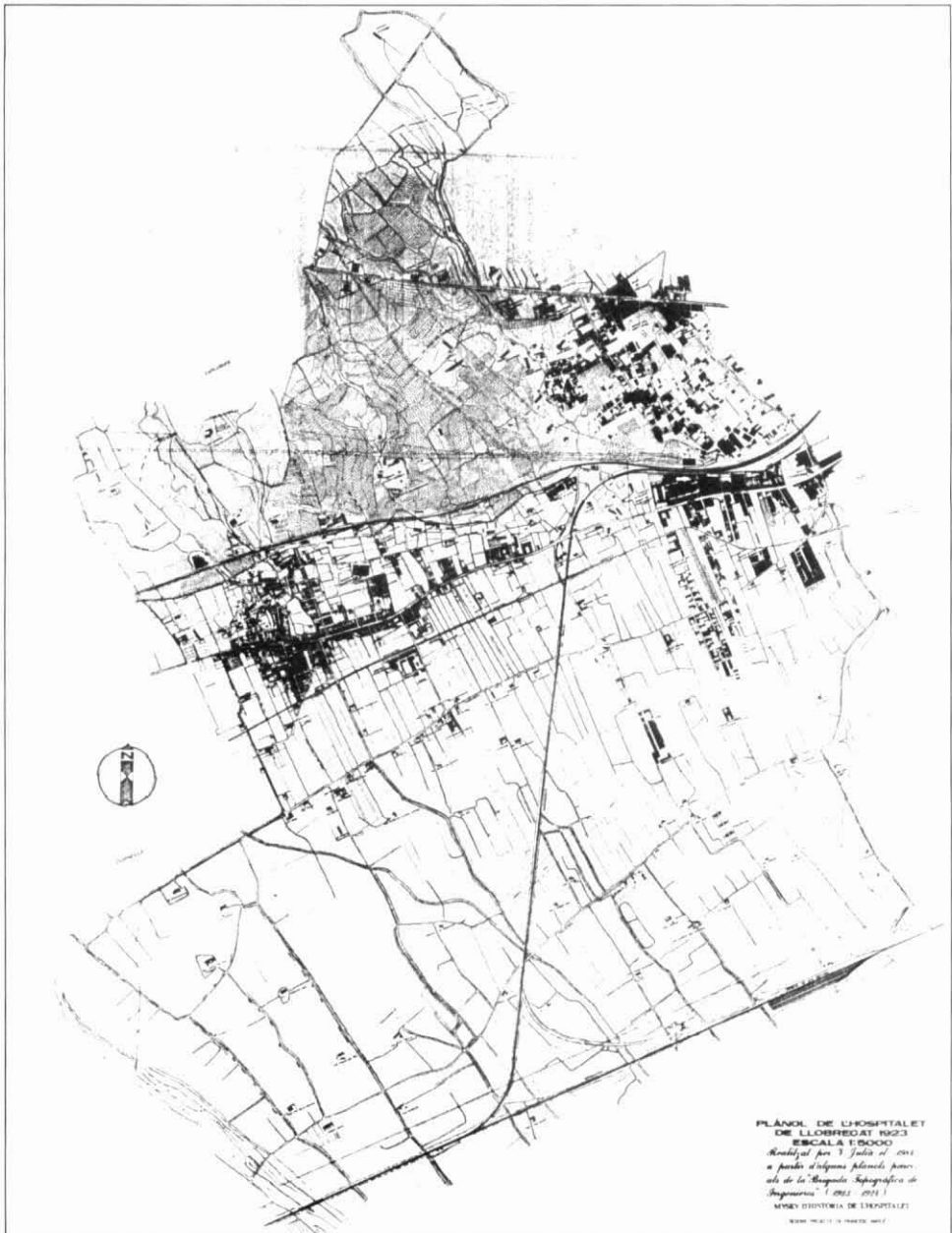
7. Itinerario de la línea límite entre los términos municipales de Prat de Llobregat y de Hospitalet. Datat el 2 de maig de 1917. S'hi dibuixa el límit entre l'Hospitalet i el Prat per l'eix del riu Llobregat fins al mar.

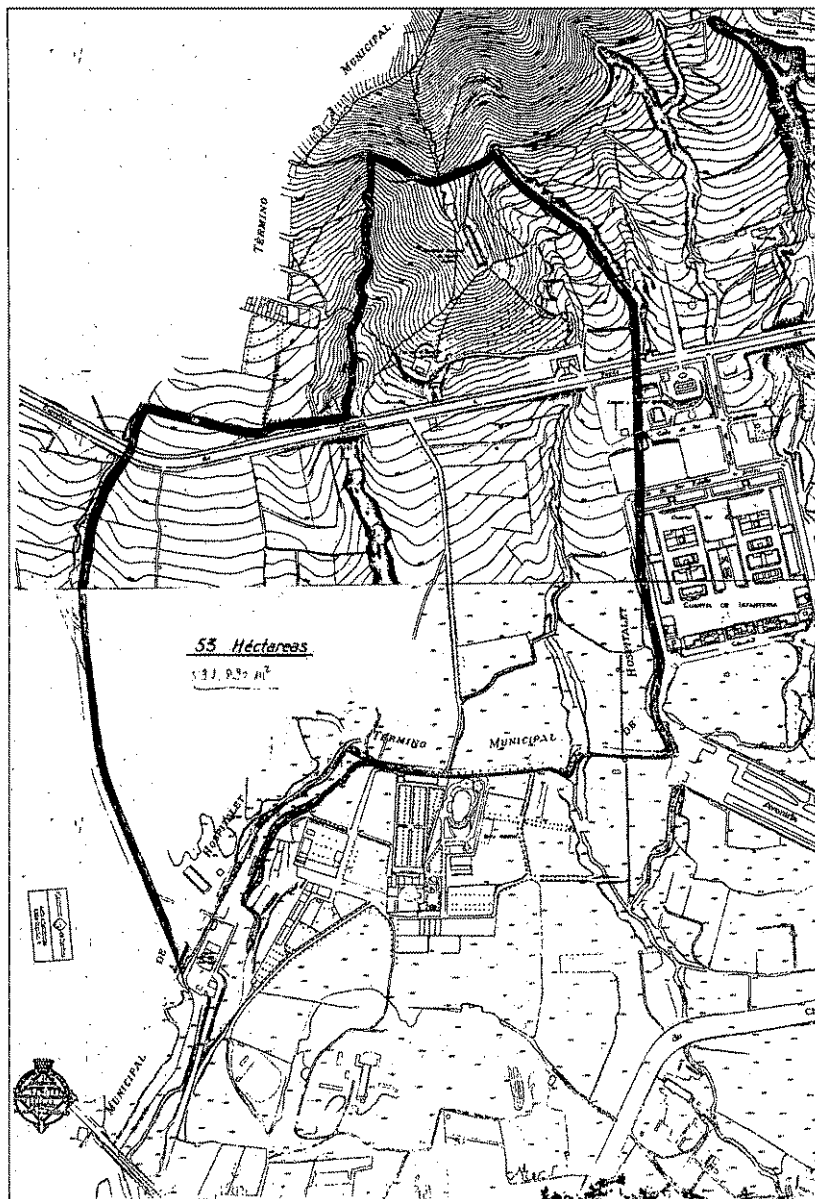
8. Projecte de port franc de Blas Sorribes. Reproducció d'ORTEGA, 1978, pàg 92.

9. Plànol que representa en color verd les finques expropiades o adquirides de mutu acord amb els propietaris de la part de la Marina al principi de 1928 publicat a Memòria del Consorci dels anys 1926-1927 i reproduït a CONSORCI DE LA ZONA FRANCA, 1998, pàg. 34.

10. Plànol de l'Hospitalet de Llobregat 1923. Escala original 1:5.000. realitzat per V. Julià el 1984 a partir d'alguns plànols parcials de la "Brigada Topogràfica de Ingenieros" (1923 - 1924) segons projecte de Francesc Marcé i editat pel Museu d'Història de l'Hospitalet.

12. Delimitació del terreny segregat a Finestrelles. Plànol amb la base del parcel·lari de Barcelona a escala original 1:2.000 (1923 – 1940). Podria tractar-se d'un dels plànols que es van intercanviar Vicens Martorell i Ramon Puig Gairalt. Arxivat a l'AMAB (Caixa PC Caixa 8 Partions administratius. Termes pobles agregats. Actes de partions. Plànols de termes. Situació de fites).